

Organisatsiooni põhimõtted.

Sissejuhatus.

Mööndunud ilmasõda sundis sõja algul wõitlewaid pooli asuma igasugustele kolossaalseile organisatsioonidele, nii miljoniliste wäesalkade warustamiseks kui ka elanikkude nõuete ja tarwete rahuldamiseks, sest et tooresainete tööstus sõjawäe teenistusse kutsutud jõudude mobiliseerimise tagajärjel palju wähenes.

Tuli kiirelt asuda tööstuse mobiliseerimisele sõja otstarweteks, kusjuures wabrikute ja tehaste tööde pääle aegajalt naisterahwaid hakati wõtma. (Euroopa riigid palkasid ka wäljamaa töölisi, Wenemaa — hiinlasi). Rahwa toitmiseks seati sisse tsheki- ehk kaardisüsteem (Saksamaal leiti, et säälsüsteemi sisseseadmisega isegi hiljaks oli jäädud); abinõud põllumajanduse arendamiseks (Saksamaal intensiivsem põlluharimine ja uute ainete soetamine, missuguseid warem ei kaswatatud); abinõud jätiste utiliseerimiseks ja surrogatide walmistamine (Saksamaa andis kõigis tööstusharudes ka niinimetatud „ersatz“-kraami); abinõud sõjapõgenejate ewakueerimiseks; abinõud kütetainete, wagunite, peenikese wahetusraha jne. puuduse kõrvaldamiseks, ühe sõnaga — et kogu igapäewane eluorganisatsioon lagunemisel oli, tuli seda kiirelt parandada ning ühel ja samal ajal uusi mittehäilikke organisatsioone luua. Saksamaa paistis iseäranis silma oskuses oma teadust praktikale üle wiia ja üldse oskuses organiseerida; temal oli see kergem kui teistel maadel.

Wiimaks, kui juba sõja lõppu wõis ette näha, tuli mõtelda ka sõjalise tööstuse demobiliseerimise pääle, et

rahwa elu endistesse rahuaja tingimustesse tagasi wiia (wiimasel sõja aastal ostis Saksamaa Hollandist palju aineid ja hobuseid, kuigi tingimisega, mitte enne sõja lõppu välja wedada).

Saksamaal, kes kõigist ilmaturgudest ära oli lõigatud, tuli sõja ajal oma organisatsioonide algatamisel väga täpikäalne olla (weealune kaubapaat Deutschland) ning tema strateigid allusid täiesti majanduslikele nõuetele. Tuli wallata waenlaselt kõrwalseiswad frondid ja lõpmata pikendada oma wäerinda, sest enese julgeolekuks oli tarwilik igalpool enda liitlaste keskel pidada Saksa wäesalku. Pikalewinunud sõda andis ententele uue liitlase — Põhja-Ameerika Ühisriigid, kes materjaalselt hiigla tugew ja pääle selle agar organiseerija, kuid kellel ainult wäike sõjawägi rahuaegses koosseisus oli. Saksamaa lootis, et ta enda weealuste paatide abil Lääne wäerinnal mitte üle 100.000 ameeriklase maale ei lase, kuid tema arwamised olid väga ekslikud. Pääle 25.000 Ameerika aeroplaani maale-saatmist, mis Saksa õhuluure täiesti wõimatuks tegid, tõi Ameerika 1 miljon soldatit juurde ja häwitas peaaegu täielikult Saksa weealuste paatide tegewuse.

Teiseks sarnaseks näituseks on Jaapani täideminemata eelarwamised Siberi raudtee wõimisest 1904—1905 aastatel.

See kõik näitab, et olemasolewale andmeile wõib wähe põhjendada ja waenlase wõimiste tundmaõppimine peab põhjalik olema; seepärast on tarwis enne mingisuguse organisatsiooni juurde asumist kõik wõimalused ette ära arwata. Üks Inglise sõjakirjanik, harutades küsimust, missugune saab tulewikus sõda olema, kriipsutab alla seda, et kindralstaabi ülesanne pääasjalikult selles seisabki, et üles leida uusi wõitlusabinõusid ja välja töötada nende taktikat, muutes kõike praegu juba olemasolewat ainult nõnda palju, kui see tarwilik, mitte rohkem.

Sõna „organisatsioon“ on kujunenud järelikult sõnadest — orgaan, organism. Orgaan, nagu teada, on osa loomade ja taimede kehast, mis seda ehk teist ülesannet täidawad ja mille kokkuliitmisel loomade ja taimede elu kujuneb; sõna „orgaan“ on pärit Greekast ja tähendab riista (орудіе). „Organism“ — see on midagi lõpetut, iseseiswalt funktsioneeriwat; ja lõpuks „organisatsioon“ — millegi asja ehitamine, ühe ehitetawa terwiku kokkuseadmine.

Teine rohkem punktikäalne üldiselt tarwitetaw lause: „organisatsioon on mitmesuguste asjade wõi loodusjõudude teineteisele niisugusse wahekorda seadmine, et nemad, töötades wastawalt oma loodusele, oleksid abinõuks eesmärgi saawutamiseks.“

Nii siis nõuab see järeldus: 1) anda saadud resultaate järele selget, kättesaadavat ja võimalikku eesmärki; 2) välja valida selleks otstarbeks tarvilikud abinõud, arvesse võttes organisatsiooni pääle antud aega; 3) need abinõud organismi kokku koguda, mille osad oma loodusele wastawalt töötama peawad — mehhanismi wõi organismi punktipaalsusega, mis inimese teadusega antud.

Organisatsioon looduses.

Igalpool looduses, kus küsimus hädaohust ja tarwidusest end kaitsta üles kerkib, kutsub loodus isegi eluta mineraalides organisatsioonid esile. Mitteorgaanilises ilmas lamawad mineraalid rohke mastaabiga liinil, kusjuures nad wormita kehade massi kristallideks ümber muudawad.

Massi kaal ja arw ei oma mingisugust tähtsust, see on ainult paljas potentsiaalne jõud. Mass wõib tõesti wõimsaks saada ainult organisatsioonide läbi; niikaua aga, kui tal puudub õige sisemine jõudude jaotus, niikaua, kui kõigis tema jagudes on olemas ebanormaalsus, ühetaolsus — wõib see mass isegi väga kergelt ära kõduneda, nagu tume märk ilmaruumis, mis wõõra jõu surwe alla sattunud. Tehes seda tööd, milleks tema määratud, mass kulub ja sulab jagude kaupa, kusjuures ta palju wäiksema töö ära teeb, kui ta teha oleks suutnud.

Teine hiilgaw näitus looduse wõimsusest on kondid. Wõtame ükskõik missuguse kondi ja saame tema katki. Meie näeme, et tema kehakeste ridadest koosneb. Järeluurimised Schweitsis 1860 ja pärast Saksamaal näitasid, et iga kont on kõigi ehitusmehaanika reeglite järele kehakestest konstrueeritud ja wõib murdumise puhul kokku kaswades ise enda parandust kõige wähe arwu materjaaliga toimetada, nii et isegi parem arhitekt enda wäljaarwamiste alusel seda nii hästi ei oleks teinud. Siit läksid õpetlased wälja isesuguste kõwerate joonelaudade muretsemisele graafiliseks materjaali wastolu wäljaarwamiseks kõikisugustel rasketel juhtumistel ehitusmehaanikas.

Organisatsioonid orgaanilises ilmas.

Mesilased, ämblikud, erilased ja nende ühiskondline elu (kahe ämbliku sõda Brehmi järele, luure wäljasaatmine, sõjaline salk, lahing); linnud (ühised pesad mõnede seltside juures, organisatsioon lennu juures, luurajate wäljasaatmine toonekurgede ja kurgede poolt, kes Niiluse saarteni jõudnud, ning puhke korral luure wäljapanemine karja juurde); ahwide kar-

jad (rippuwa elawa silla ehitus jõe le karja ülewiimiseks); kalade parwed. Wäga huwitaw juhtumine sündis hiljuti Tallinnas : ladu riulile oli asetatud sada muna ; hiired köitsid endid üksteise sabadega ja asutasid silla riulilt põrandale ; üks hiirtest heitis seljali ja wõttis muna käppade wahale, kuna teine teda saba pidi seda elawat silda mööda riulilt põrandale laskis. Kui keegi inimene ukse awas, ei märganud töösse süwenenud hiired seda mitte ja andsid wõimalust seda pilti ja tegewust nautida. Peaaegu kõik sada muna olid juba põrandale augu juurde tassitud ja mitte ühtki neist ei olnud nad katki teinud.

Nii siis : 1) loodus annab näpunäiteid, et mass ainult teatud organisatsiooni juures wõib wõimsaks saada ; 2) igas organisatsioonis, mis tekiwad loodusest ehk alamatest elawatest olewustest, on olemas teatud matemaatiline seadus, mis wõimaldab jõu kokkuhoidmist, ja 3) mida keerulisem organisatsioon, seda suurem on tema wastupanewus.

Et sõjakirjanduses massilise armee kohta oskussõna „mass“ olemas (kindral Bernhardi), loeme meie tarwilikuks, kõneledes selles kirjatükis *massist üldse*, järgmist märkust teha : Armee on organisatsioon keerulise ja otstarbekohase tööjaotusega, kuid mitte mass. Kuni Jaapani sõjani ei pööratud Wene maal mingisugust tähelepanu inimeste walikule nende tarkuse, wõimise ja teaduse ärakasutamiseks, esimesel kohal oli „mass“ ja „ühetaolisus“. Wenelastel oli kõige suurem kindralstaap (1015 kindralit), rasked 4-bataljonilised polgud, 8-suurtükilised batareid, wõitlusse saadeti palju reserwwägesid ; massiline laskeharjutus, kuid mitte indiuiduaalne ; kaotuste pääle ei pandud mingisugust rõhku, lootes selle pääle, et maal suured hulgad (pooled wäljaõpetamata) tagawarawäge on. Pääle tehnika arenematus oli neil ka organisatsioon taha jäänud, wõrreldes liitlastega. On loomulik, et vähem organiseeritud mass, kes raskelt liikuw ja raskelt edasi paigutetaw, ennem kokku wariseb, waatamata hiilgawate saawutuste pääle.

Saksa kindral Bernhardi kirjutab ühes oma wiimases töös terve artikli „massist,“ kõneledes üldse sõjawäe suurusest. Pikaldast sõda ja marulist suurtükituld ei kannata mingisugused närwid wälja (on teada, et sakslased oma wäeosad ida wäerinnale puhkusele saatsid ja tihti oli nende seas neid, kes seitse korda haawatud). Pääle selle on suure sõjawäe jaoks tarwilik hästi arenenud seljatagune.

Möödaläinud sõjas mobiliseeris Saksamaa 13% ja Serbia 15% kõigist riigi elanikkudest (ehk 30% meestest). Pääle selle töötas Saksamaal palju naisterahwaid raudteedel, tramwaidel,

wabrikutes ja tehastes. Samuti töötasid naisterahwad ka teistes Euroopa riikides.

Organisatsiooni loomise meetod.

Nii siis organisatsioon, nagu nägime, kutsutakse looduses kõige enim esile säääl, kus olemas hädasoht olemasolule, ehk säääl, kus on kergendus olemasolu tingimisteks (mesilased, ämblikud, linnud), misjuures järgmist printsiipi võib ära märkida: kõige suuremaid tagajärgi kõige vähema energia tarvitamise juures kätte saada. Inimeste kaudu ellukutsutud organisatsioonid on järeloomid loodusele. Tee sellele on see, mida mööda lähewad protseduurid kudedes, anatoomilistes rakukestes ja organismides, ja nimelt tee sarnase wäljavalikuks, kusjuures üksused üldiste osadejärele ühendetakse. (Märkus: Üldisteks nimetatakse mõisted, tundemärgid, omadused — mis ette tulewad kõigi üksuste juures, osalisteks, wästuoksa, — ainult mõnede juures).

Üksik osa (частность) on omadus, tundemärk, mõiste, mis mõnele üksikule omane.

Sarnadus — sarnane omadus, analoogiline näitus, — inimese jõud ja masina jõud on sarnased ja neid võib üldise üksusega, „auru hobusega“ wõrrelda, teiste sõnadega: üksused jaotatakse gruppidesse üldiste osaliste sarnaduste järele ja ühendatakse omawahel osaliste omaduste järele gruppidesse, grupid ühendatakse omakorda osaliste omaduste järele üheks terwikuks. Organisatsioonist räägitakse, et see enesest hästi korraldetud „süsteemi“ peab kujutama.

Sõna „süsteem“ on Greeka keelest ja tähendab „koosseis.“ Kokku seadma (ühendama) peab niiviisi, et igaüks oma sisu, mõtte ja tähtsuse järele ühineks sellega, kellega loogiline side olemas, nii et kõik kokku ühe ühtlase terwiku kujutaks ja igaüks oma määratud koha saaks.

Süsteem peab omama teatud meetodi. Looduse teguri-tega tegeledes näeme, toetudes katsetele ja waatlemisele, et süsteemi ehitus sünnib induktiivse meetodi järele. Induktiivne meetod läheb üksikute juhtumiste ja eriliste faktide waatlemisest nende juhtumiste üldiste reeglite wõi seaduste juure — tegewusest põhjuse juure, analüseerides ja klassifitseerides kõiki teatud korras.

Organisatsiooni juure asudes on waja:

1) Enesele selge eesmärk ette seada ja ette kujutada, et ülesanne lõpulikult wäljarehkendatud ning nii- wõi teistsugusel kujul wälja tuli.

Kui tehnika õige kõrgel seisab, siis võib ka eesmärgi seadmisel sügavamale tungida ja uusi võitlusabinõusid üles leida katsuda ning nende taktikat välja töötada.

Räägitakse juba praegu uut süsteemi tänkidest, missugused merelt iseäraldi ehitatud laewadelt otse maale tungivad, ennekuulmata kihwtistest gaasidest, elektriwalgusest, mis udust läbi tungib, lõhkemisest teatawas kauguses weel ülesleidmata kiirte abil, aeroplaanist, mis ilma jooksuta otse lendu tõuseb jne.

2) Jaotada ettevõtte (organisatsioon) kokkuseatavatesse osadesse jõu, kiiruse, walmistamiswõime, hinna ja spetsialiteedi järele (inimesed, tööpingid), selle wõi teise ülesande täitmise aja järele jne. Niiwiisi saame üldse tegelema elawa jõuga, rahaga ja ajaga ning välja rehkendama nende läbiwiidawust, näituseks: elawa hobuse jõud on 8/25 tema kaalust; käsitöö hind wõrdub masina jõule ja hobuse jõule nii kui 12:1:3. Sõja organisatsioonides wõetakse arwesse ka psükoloogiline wastupidawus nii wõi teisiti sõjariistadega warustatud sõjawäe üksuses.

See on ettevõtte analüüs.

3) Edasi asume sünteesi juurde ja ühendame üksused sarnasuse järele gruppidesse ja grupid omakorda sarnasuse järele üheks terwikuks, näituseks:

n wallitöölüst + m kraamikande jõud = kraami weole mööda raudteed;

m wallitöölüst + n woori = teatud arwu materjaali weole wabrikusse;

n kwalifitseeritud töölüst + k spetsiaal tööpinki + p administratsiooni = antud töökoda; n jalameest + m hobusemeest + k telefonisti + r kaabelit + s telefoni-aparaati = side antud maa pääle. Ühe sõnaga — siin on kasu tegewuse ajas ja ruumis, arwesse wõttes sõjawäe organisatsioonides weel psükoloogilist wastupidawust.

Organisatsioonist räägitakse weel, et see peab olema plaanikindel. Et ta teatud süsteemi järele ehitatud, siis ei wõigi ta teisiti olla. Seda peab mõistma selles mõttes, et organisatsioon on ehitatud teatud plaani ehk skeemi järele; töö-kawa on kinnitunud; tööliste ja pinkide arw on kinnitunud; kõik on warustatud instruksioonidega, töökawadega ja kõik on seaduslikult wastutawad töö kiiruse ja selle häatahtliku täitmise eest.

Et endale selgema pildi saada organisatsiooni põhimõttest, vaatame lühidalt läbi poliitilisest ökonoomiast välja-

wõetud p³äätüki kooperatsioonist, kui näituse seltskond-
lisest organisatsioonist. Kooperatsiooni küsimused on juba
kaunis hästi wälja töötatud, kooperatsioonid tungiwad järg jär-
gult sügawamale riigi ellu ja annawad temale sõja ajal suurt
toetust (maakondade ja linnade liit Wenemaal).

Kooperatsioon on mitme isiku ühistegewus mingisuguse
ühise eesmärgi saawutamiseks. Jagatakse teda: lihtsaks —
üks üleüldine teatud aja töö (näituseks heina kokkupanek,
hoone ehitus külas), ja keeruliseks (сложная), kus mitme-
sugused isikud, töötades mitmesugustel tööaladel, teineteisele
kaasa aitawad. Keeruline kooperatsioon on kahel kujul:

A. Töö jaotusega — mitmete, mitmet eriala tööliste
töö ühel ajal ja ühe koha pääl (wintpüssi Berdan'i juures töö-
tas 963 töölist mitmelt erialalt).

B. Tegewuse jaotusega kus kliima, eluolude ja
maapõhja tingimistest olenewatel põhjustel mitmesuguste tööde
täitmine mitmes kohas ja mitmel ajal sünnib.

Kooperatsiooni tulu:

1) Koostöötamine ettewõttes, wõistlus ja osakasud (mitte
igal pool!) suurendawad iga osaniku töö intensiivsust ja jõu
pingutust;

2) kooperatsioon wõib ära teha töö, mis ühe inimese
jõust üle käib (näituseks raskuste tõstmine) ehk mis roh-
kem aega wõtab, kui inimene elab (näituseks soode kui-
watus);

3) koostöötamine wõimaldab rutuliste tööde täitmist (heina-
töö, wilja kokkupanek);

4) ühistöö wähendab töö rohkust (sajale mehele wabri-
kus leiba küpsetada on palju kergem ja odawam kui sada
meest igaüks ise endale küpsetaksid);

5) koostöö saab krediiti, mis üksikul inimesel igakord
mitte wõimalik ei ole;

6) koostöö juures wõib ettewõttes osawate isikute tööjõudu
ära kasutada, mille tagajärjel töö plaanikindlalt ära tehakse
ja tulukam saab;

7) ettewõtjate ühinemisel hoitakse hindade langemist.

Keerulise kooperatsiooni juures on töö ja ameti jaotusest
weel see tulu:

1) suureneb töölise osawus ja maitse;

2) aega hoitakse kokku (ühe töö juurest teise juure ei
ole waja tööriistu wahetada ega külge passida);

3) kokkuhoid tööpinkide arwus;

4) kokkuhoid küttes, valgustuses, ehituste kinnituses, wahi-
tide palkamises;

5) töö sobib töölise individuaalse iseäraldusega — meel-
diwam töö (kuid mitte alati).

Organisaatorid.

Kõrgem wastutaw isik on riigi organisatsioon wõi korral-
dus, ta annab organisatsioonile eesmärgi.

Organisatsioon ise usaldetakse wastutawale isikule,
kellel suur üldharidus, kellel anded selgeks loogiliseks mõtle-
miseks ja kel kindel iseloom. Sõjaasjanduses on see antud
üksuse staabi ülem — kindralstaabi ohwitseridest.

See isik wõib:

a) kompetentsetest isikutest komisjoni kokku kutsuda.
Igasugune komisjon peab kandma nõupidamise laadi.
Ta annab täielist selgitust ainult küsimustele, mis tema
kokkukutsuja poolt läbiwaatamiseks esitetud, kes kõige eest
üksi wastutust kannab. Sellel alusel on tarwilik sõjawägede
ülemjuhataja staapi sõja ajaks spetsialiste määrata (suurtüki-
wäelasi, insenere, meriwäelasi), et tema igal erialal alati asja
kursis oleks;

b) arwamisi koguda ankeedi abil;

c) wolitada wõistlusjagude wäljatöötamist;

Ajakirjandusele, nii palju kui see wõimalik, teateid
harutamiseks anda. Nii siis on organisatsiooni elemendid:

1) idee, mis rajatud sõja teadustele, igakülgsetele katsetele
(komisjonid, ankeedid, wõistlused, katsed laboratooriumides
ja manööwritel) wastawal ajakirjanduse walgustusel;

2) kohase wastutawa isiku organisatsiooni etteotsa mää-
ramine;

3) tööde ja ametite jaotamine (spetsialistid ja isikute
administratsiooni walimine);

4) elawa jõu wahetus maksimaalse mehaanilisega, kasuta-
des tuule, wee, auru ja elektri jõudu;

5) kasulik teaduse tarwitusele wõtmine, s. o. tema prakti-
line tarwitamine (laboratooriumid Kruppi tehastes);

6) materjaalid ja nende hind oma ja ilmaturul;

7) tagawarakapitaal (sõja korral wäljamaa „erapooletu“ wa-
luuta);

8) tagawara inimesed, tagawara osad kaotuste alusel —
statistika järele.

Organisatsioon saab kätte :

1) abinõude kokkuhoidmist (ökonoomia elawas ja mehaanilises jõus wiiakse üle rahalisele ökonoomiale);

2) aja kokkuhoidmist (mis lõpuresultaadis annab abinõude ökonoomia).

Organisatsiooni kordaminekuks on waja:

a) wastutaw isik;

b) plaanikindlus töös (üldine plaan, programmid, koosseisud, instruksioonid, töökawad jne.);

c) igasugused organiseeritawa asja järeluurimised mitmesuguse ajaloolise ja üldise materjaali ja uute uurimiste alusel.

Napoleon arwas näituseks, et keskmine inimene mitte rohkem kui wiie üksuse üle wõib walitseda.

Saksamaal tuldi otsusele, teha kõik taktilised üksused 3 wäiksemast.

Punastel on see number 3 tarwitusele wõetud ja kuni brigaadini (ühesarwatult) läbi wiidud.

Üldse ei kannata organisatsioon improviseerimist, s. t. abinõude tarwituselewõtmist ilma nende ettevalmistuseta.

Sõja organisatsioon, kus inimene üldse esimesel kohal, peab olema rajatud psühholoogiale ja nimelt „sõja psühholoogiale“, kes wõitlejate psüühikat lahingu ajal uurib.

Näitused organisatsioonist.

1) Projekteerime automaatilise suurtüki :

a) joonistame tema kuju ja, üksikasjade suurust mitte üles andes, kujutame ette, kuidas tema töötaks;

b) analüüs: rehkendame wälja üksikasjade suuruse;

c) süntees: walmistame ette suurtüki üksikasjad, kogume, proovime laskega ja seame lõpulikult kokku „ehituse joonistused“.

2) Plahwatajate walmistamine erateheses :

a) kindlaks tehtud joonistus, leping (tellimise suurus, tähtaeg, tüki hind, wastuwõtte tingimised, kindlakstegemine);

b) töö analüüs tabeli näol.

Operatsioonid № №	Operatsiooni nimetus.	Üksikasjade kuju.	Töö- (trei-) pinke.	Ringide arv mlnntis.	Abi- nõud üksik- asjade kinni- surumiseks.	Tööriist.	Tagajärg 10 tunnil tege- vuse järele.	Tööpinkide arv ja koha- likkudestolu- dest ararip- puv välja- töötamise viis.
----------------------	--------------------------	----------------------	------------------------	-------------------------	---	-----------	---	---

Üleüldine arv: Töö- (trei-) pinke, tööjõudu, materjaale, töö palkasid, tagawaraosasid ja teisi väljaminekuid;

c) mudeli kokkupanemine ja järeiproovimine.

3) Ükskõik missuguse märgi meie ette seame:

a) näituseks: sideorganisatsioon, padrunitega varustamine; sõjawäe toitmine, haawatute ja haigete ewakueerimine frondilt jne.;

b) analüüserimeseda, kergenduseks võtame skeemid abiks.

Skeeme võib võtta walmis kujul määrustikust, sõja administratsioonist, sõjawäe varustustaktikast, sõjaajakirjadest, ohwitseride väljaraamatutest jne. Neid skeeme peab ajalooliste katsete põhjal täiendama;

b) jõudes kõige wäiksema alusüksuseni, hakatakse sünteesiga wastupidi töötama ja nimelt: wäikse üksuse koosseis, tema töö on ajaga ja ruumiga piiratud; täieline instruksioon, teatud piirides initsiatiivi esitades; töökawa (töötajad ja puhkajad); ülemate ja alluwate seaduslik wastutus; üksikute (osaliste) üksuste wormeerimine spetsialiteetide järele ja nende üksuste järgnew summeerimine kõrgemateks üksusteks, wastutawaid isikuid nende juhatajateks waldes; töotawate osade järjekindel puhkus. Niiwiisi teisest otsast kokkuseatud skeem ei ole mitte enam teoreetiline, waid puht rakenduslik ja kujutab enesest piltlikult terwet organisatsiooni ja ka tema töö käiku ajas ja ruumis.

Tähendus: Kui antud üksuse töö juures nõutakse teatud initsiatiivi ilmutamist, antakse tema juhatajale (wastutawale isikule) kõrgema isiku päewakäsuga küsimuste kokkuwõtte näol juhtnõõrid.

Näitusi niisugustele küsimustele leiame taktika kursuses; näituseks: kindlustatud riba kaitsmisel peab iga ülem endale kaitseplaani walmistama. Nii peab bataljoni ülem järgmiste küsimuste pääle wastama:

1) missugust osa tema jaoskonnas ähwardab kõige rohkem hädaoht;

2) missuguste tehniliste jõndudega tema seda lahendab;

3) missugune suurtükiwägi teda teenib ja missugune side temaga olemas jne. Niisugune plaan (ehk wastused instruk-

tsioonile) saadetakse kõrgemale ülemusele ja naabritele ühes skeemidega.

Kõrgematele isikutele, nagu näituseks wägede ülemjuhatajale, pääkorter isegi otsekoheseid käske ei anna, waid direktiivis awaldetakse ainult pääkorterit waated ja soowid, kuna nende kättesaamine nende täitjatele usaldetakse, walides selleks endale abinõusid, missuguseid ise paremad leiawad olewat.

Mõnikord ei näidata mitte täitmise wiisi, waid kriipsutatakse alla, millele iseäranis rõhku tuleb panna.

Üldine printsiip on — rohkem iseseiswust ja rohkem wastutust.

4) Taktilise ülesande rehkendamine kujutab enesest jõu organisatsiooni lahingu jaoks ja toimetatakse sama üldise, ülewalpool tähendatud meetodi järele.

Enne käskude andmist sünnib staabi ülema ettekanne salga ülemale. Ettekandmisel ei wõi otsuse juurde kobades asuda, mõttes kõike segamini ajades, mis sel momendil meelde tuleb, ja enne kui midagi hääd wõi halba meelde ei tule, ärgu püütagu seda otsust parandada, nagu see sagedasti juhtus Wene sõjawäes staabiülema ettekannetes.

Nõutakse aga:

Analüüs.	{	1) kõige punktipäälsemat seisukorra tundmaõppimist, kuid tema andmeid piiratakse ajaga ja operatsiooni tegewuse raiooniga;
		2) oma ülesannet endale selgeks teha, enesele küsimust ette seades — „mis tuleb praeguses seisukorras pääle hakata“;
		3) mitmesuguste wõimalikkude tegewuswiiside järelkaalumist;
Süntees.	{	4) ülesande wastuwõtmist;
		5) üksikute ülesannete jagamist;
		6) enda jõudusid wastawal kujul gruppeerida.

Nii siis on analüüs ja süntees taktiliste ülesannete rahuldamisel kaks järjekindlat wõtet.

5) Kaotuste täiendamine frondil. Weel rahuaja manöõwritel õpetasid austerlased enda sõjawäge sellele, et wäeosa, kelle kaotused 25% (wahemeeste otsustamisel), frondilt seljatagusesse wiidi; see oli üks Austria jalgwäe nõrkuse põhjustest.

Wenelaste juures kaotuste korral nii ei muretsetud, täiendeti lõpmata suurest tagavarast, ja kui mõni osa reserwis seisis, siis oli see lihtsalt puhkusele toodud.

Sakslastel oli läbi viidud idee — tingimata wäeosa kaadrit alal hoida. Läbi wiidi seda järgmiselt: Iga wäeosa rahulikulus seisukohas oli samanumbriline tagawarapolk moodustatud. Wäeosa, kes lahingus juba õige palju kannatada saanud, oli see rood ehk bataljon, wiidi ära seljatagusesse, rahulikku asupaika, kus temale korraga uus riidewarustus (wana läks desinfitseerimisele, puhastusele ja parandusele) anti, täiendeti kuni koosseisuni ja toimeteti õppust kuni 6 nädalani, mille järele ta walmis oli telegrammi pääle wäerinnale sõitmiseks.

Kutsuti wäerinnale ka roodud ja bataljonid.

6) Prantsuse sõjawäe warustamine ilmasõja ajal.

Esialgne organisatsioon rahuajal: toitluskomitee igas departemangus sõja- ja tsiwilametnikkudest prefekti juhatusel. Tema juures oli statistiline büroo, kes tagawarade suuruse igal ajal kindlaks teeb ja minimumi wälja arwab, millega kehwal wiljakaswu aastal läbi saada wõib.

Ka kõik kraami on üles kirjutatud. Raudteesõlmedesse ja meresadamatesse oli ehitatud 12 jaama, magasiinid (sõja ajal 24), kus alati toidu- ja kraamitagawarad alal olid.

Sõja ajal ehitab toitluskomitee wastuwõttepunktid (centres de reception), kus iseäralise komisjoni ja ekspertide poolt toiduained, moon ja koloniaalasjad wastu wõetakse.

Wastuwõttepunktis on kõik ostuteel sisse wõetud kraam, ehk tal küll rekwireerimise õigus on.

Wastuwõttepunktist lähewad toiduained teatud päewadel tabeli järele jaamadesse ja kauplustesse.

Igas jaamas — kaupluses — on mobilisatsiooni leht (nimekiri), kuhu märgitud, mida, kui palju ja kust kohalt kauplus midagi saama peab. Jahu näituseks tuleb teatud määral 1., 5., 10., 15., 20. kuupäewal, kohwi 10., 20., 30. j. m., moon 3., 6., 9., 12., 15., 18., 21., 23. jne. iga kuu päewadel. See nimekiri on salajane ja wäga punktipäälselt kokku seatud.

Kõige suuremas jaamas — kaupluses — on 2000 teenijat; tema juhataja „sous-intendant“ on otsekohe sõjaministeeriumiga ühenduses. Pääle selle on temal walweteenistuseks ja kraami laadimiseks 2—3 roodu jalgwäge, bakterioloogia laboratoorium, tapamaja ja kari loomi, moonaladud ja tagawarad awiatsi-

ooni jaoks. Täislaaditud rong läheb ettekirjutuse järele rewideerimisjaama (la gare régulatrice) ja säält juba edasi määratud kohale. Rewideerimisjaamas on ka väikesed tagawarad. Et toiduainete äraandmist jaamadesse — kauplustesse — kergendada, selleks on kõik ennem juba walmis kaalutud ja igal kotil on oma määratud raskus: 40 kilo kohwile, 75 kilo kaeretele, 100 kilo suhkrule. Rewideerimisjaamas on wastuwõtmine arwu järele. Tagasi wiib rong pakkimismaterjaali, sest uue walmistamiseks pole aega.

Külmetusabinõusid liha tarwis ei olnud; konserwitehaseid oli palju, kuid tihti anti wärsket liha ja aiawilja, mida weoautomobiilid ja autobussid juurde wedasid. Sellest näeme kohalikkude abinõude ühetaolist eksploateerimist, õiget ladude täitmist ja produktide wäljalaadimist ja kogu mehhanismi äärmist punktipäälsust.

7) Tööstuse mobiliseerimine.

Esialgu tehakse kindlaks, mis wõib esimeses ja siis teises järjekorras omalt maalt saada ning mis tuleb wäljamaalt tellida. Pääle seda seatakse kokku mobilisatsiooni kawa, kus ära näidatakse, missugused tehased ja kui palju ja missuguse aja jooksul oma tööwiljakust wõiwad suurendada, kui palju tarwilisi tööpinke ja materjaali nendel peab olema ja missugust tasu neile mobilisatsioonitööde eest anda. Tehaste kuulutatakse üleüldine mobilisatsiooni seadus, kus kõik ökonomilist laadi küsimused ära seletatakse. Materjaali muretsemiseks tehastele asuti Saksamaal sõja ajal konserwkarpide ja metallitükkide utiliseerimisele. Igasse maija oli selleks otsarbeks kolm kasti pandud: metallitükkide, orgaaniliste ja mitteorgaaniliste jätiste jaoks.

8) Agitatsioon frondi piirkonnas.

Ilmasõja tegewuse algusel pilluti aeroplaanidelt mõlema wõitlewa poole poolt piiriäärsetesse ribadesse proklamatsioone mis kõigis keeltes kirjutatud. Teiseks agitatsiooni abinõuks wõiwad olla tugewad raadiojaamad, mis waenlasele tegewuse kuulmataks teeb ja mis oma raadiogramme wastu wõtma sunnib. Punased läksid selle poolest kaugemale. Arwesse wõttes ajalehenälga wäeliinil, on nende poolt agitatsiooni laeng wälja mõeldud. Shrapnellidesse, millel kuulid wälja wõetud, asetatakse 16 „Красная Правда“t. Lõhkelaeng 4 solotnikku Toru seatakse distantsi mööda. Ajalehtede alla pannakse puuwilla tropp. Punased wõtsid tarwitusele eelliini kaewikutesse kilpide ülespanemise päälkirjadega, punaste lippudega

jne. On veel üks abinõu — see on walgusreklaam pilwedel, mida tarwitetakse Ameerika Ühisriikides. See kõlbaks teatamiseks waenlasele oma wõitude üle ja agitatsiooni tarwis tema wägede keskel.

Üldised tingimised organisatsiooni kordaminekuks.

Organisatsiooni kordaminekuks on waja :

- 1) teatud kultuuri ja teaduse tasapind ;
- 2) ökonoomiline ettewalmistus ;
- 3) tehniline ettewalmistus, misjuures teadus ja tööstus käsi-käes peawad käima ;
- 4) rahwuslik iseloom, kuid organisatsioonides, mis sõja ajal tekkinud — patriotism ;
- 5) riigi konstitutsioon.

Muidugi, rahwa wõim, tema mehisus, ohwrid, kollektiivne kaitsewaim wõitlemiseks, wastupanewus, leidlikkus — need jõud wõiwad materjaalset puudust ja organisatsiooni nõrkust pehmendada. Kui organisatsiooni edenemist sügawamalt waadata, siis wõime tunnistada, et kõik on rajatud perekonnale.

Wõtame näituseks meile rohkem tuntud Saksa perekonna :

1) Kogu päew on temal punktipeält tundide järele ära jaotatud, ülejäägis on temal veel aeg ökonoomilise seisukorra parandamiseks ;

2) iga perekonnaliikme kohustus on täpiperalt kindlaks tehtud : üks katab laua, teine puhastab saapaid, kolmas lõhub puid jne. ;

3) kõik need perekonna liikmed on maja, linna, riigi ja üleüldise riigi distsipliini korraga ühendatud.

Inglismaal on rida traditsioone : postimees kõlistab kella, kuid teised koputawad ukspe pihta selle külge riputatud haamriga, wastawalt oma ametile. Kõik need koduse korra ja traditsioonide kombes wiivad teatud korrale ja punktiperälsusele.

Pääle perekonna tuleb kool oma distsipliiniga. Kõige parem kooli tüüp on wälja töötatud Inglismaal, kus koolides püütakse luua perekondlist korda ; kus lõunasöök sännib koos direktori perekonnaga ; kus palju sporti, ekskursioone. Saksa algkooli karakteriseerib sääl õpetetaw ajalugu ja nimelt jutustus Saksamaa ühiskondlisest olust, mis ümbritsetud kurjadest waenlastest, kes veel kord rahu rikuwad ja kellega on waja wõidelda.

Saksamaal, kus sõja ajal perekonna walwe nõrkes, pidas politsei pääle kella 9 õhtul uulitsal jalutajad õpilased kinni ja toimetas jaoskonda.

Edasi — sõjawäe teenistus, mis kujutab enesest mitte ainult sõjateaduse ja distsipliini kooli, waid ka kodaniku kooli.

Riigi konstitutsioon kutsutakse rahwa seas tugewalt esile; wõtame näitused: Saksa keisririik (hästi organiseeritud riik, kuid siiski politseilikkude tüüpi), Prantsuse wabariik ja waba Inglismaa.

Sakslastel näisid organiseerimiseks suured anded olewat, kuid siiski ei olnud neil kõrget initsiatiiwi, mis suurtes Prantsuse ja Inglise massides olemas.

Huwitawaks näituseks niisugusest initsiatiiwist on: ilma sõja kuulutamisel saatis Prantsuse administratsioon Marokkos Euroopasse, ilma walitsuse loata, peaaegu kõik Prantsuse wäed, kes wõitlustest Marne ääres osa wõtta jõudsid. Motiweerimine oli: ei ole Prantsusmaad — ei ole Marokkot. Pääle selle kindral Joffrè mobiliseeris kõik Pariisi automobiilid ja wedas oma garnisoni Kluck'i wägede juurde Marne äärde.

Kokkuwõte.

1) Inimesel tuleb wäga mitmesugustes tegewuse harudes „organiseerida“; ühele induktiivsele metoodile analüüsi ja sünteesi abil rajatud organisatsioon on wälispidiselt loomulikult mitmesugune.

2) Sõjawäe organisatsioonid, kus inimene esimesel kohal, on rajatud psükoloogiale.

3) Sõjawäe organisaatorid on oma töö eest wastutawad endi kodumaa ajaloo ees: „sõjaplaan sisaldab eneses wõidu ehk kaotuse idu“.

„Kaotatud ja mittekordaläinud lahingute wahel seisawad kuningriigid“ (Napoleon).

Mõnda Wene sisemäärustikust ja tema käsitlemisest meie oludes.

(Järg).

Sõjawäelase õigused.

Sisemäärustiku tundidel tuleb anda noorele sõjawäelasele ka lühike ettekujutus neist õigustest, mis igal sõjawäelasel olemas. Iga sõdurigi peab teadma, et ta, olles sõjawäeteenistuses, jääb siiski täieõiguslikuks Wabariigi kodanikuks, kellel kõik need üldised kodaniku õigused, mis teistelgi kodanikkudel, ainult piiratud niivõrd, kuiwõrd seda nõuavad sõjawäeteenistuse huvid ja nende täitmine. Üldised kodanlikud seadused isiku ja tema waranduse puutumatusel on täiel mõõdul maksivad ka sõjawäelase kohta. Siia tuleks wast ainult täiendus, et sõjawäelasele on keelatud juhtida isiklikult mõnda ärilist ettevõtet. Sõjawäelase isikuvabadus on piiratud ainult niivõrd, et see ei võiks sattuda wastollu teenistuse kohuste täitmisega. Ka ei või loobuda oma kohuste täitmisest ilma wastawa ülema loata, sõduril on keelatud loata lahkuda ka wäeosa piirkonnast j. n. e. Osalt on keelatud tegewus, mis harilikul kodanikul lubatud, nagu: wägijookide toomine kasarmu ja nende alalhoidmine, igasugu asartmängud raha wõi ainete pääle ja muud. Mis puutub muudesse kodanlistesse wabadustesse, nagu seda on mõtte-, sõna-, trüki- j. n. e. wabadused, siis on siingi maksivad kitsendused sügawalt tingitud sõjawäeteenistuse iseloomust. Sõjawäelane wõib ja peab wabalt ja kartmata oma mõtteid awaldama, kuid käsutäitmisel ei tohi olla enam mingisugust wasturääkimist, teenistuse kohuste täitmine ei luba siin mingisugust arwustust. Samuti wõib sõjawäelane neis asjus pöörata ainult oma wahendita ülema poole, temale peab ta

ette kandma kõigist juhtumistest ja sündmustest, mis tal olnud. Sõjawäelane võib olla poliitilise erakonna liige, tal on poliitiline hääleõigus, nagu igal teiselgi kodanikul, kuid keegi sõjawäelastest ei või korraldada poliitilisi kihutuskoosolekuid wäeosa piirkonnas, ei või sääl teha mingisugust kihutustööd oma erakonna hääks. Need ja muud sarnased kitsendused on tehtud puhtteenistuslikes huwides ja sellest peab täie teadmisega aru saama ka wiimane sõdur wäeosas.

Ülemate tähtsus sõjawäes.

Ülemate kohuseid käsitab sisemäärustikus päätükk IV, kusjuures põhimõttelise tähtsuse omab just see osa sellest päätükist, kus kõneldakse kõigi ülemate üldkohustest. See osa on õieti lühike, ainult üks leht wäikses määrustiku kaustas, ja harilikult wõetakse ta läbi ühe, palju kahe tunniga ja minnakse siis üle üksikute ülemate tegewuse läbiwaatamisele. See on kindlasti walesti talitunud, sest üldiste põhimõtete igakülgne läbiharutamine on tähtsam kui mõne üksiku juhtumise päheõppimine. Kõigepäält peab siin ka kõige nooremal ülemal selge arusaamine olema selle kohta, kui suur tähtsus on ülemate koosseisul sõjawäes.

Wõhikute arwamine on siin niisugune, et ülem üldse ülejilgine isik on sõjawäes. Eriti kõrgemaist ülematest sõjaajal arwatakse, et nad „jumala muidu sääl seljataga istuwad“, ilma olulise mõjuta asjade käigu pääle. Niisugusel arwamisel on tihtipääle ka sõdurid, omawahelisel asja harutusel. See arwamine on lõpulikult ekslik, rajatud sellele, et wastaw isik ei tunne küllalt igakülgsest iga ülema tegewust. Ülemate tähtsus saab reaalse kaju, kui wõrdlewalt wõtame mõned sõjawäelised üksused — rühmad, roodud, bataljonid, polgud jne., ja küsime: on nad oma sõjawäelise tubliduse poolest ühesugused, täidawad nad oma ülesandeid kõik ühesuguse wisadusega? Tegelik elu näitab, et see kaugeltki nii ei ole. Igaüks võib selle kohta palju näitusi tuua ilmasõjast, meie wabadussõjast, mis tõendawad, et seda, mis võib korda saata üks wäeosa lahingus, ei suuda ligilähedaltki teha teine, weel enam: üks ja sama sõjawäeline üksus ühe ülema juhatusel võib korda saata wägi-tegusid, teise ülema juhatusel, ümberpöördukt võib muutuda täiesti lahinguwõimetuks. Tubli ülem võib ka näruse meeskonna kohusetäitmisele wiia, närune, nõrk ülem — ka kõige tublima meeskonna wõitluswõimetuks teha.

Ülemal on seega, sõjawäe tubliduse seisukohalt waadates, otsustaw tähendus, sest just ülemate koosseis on see, mis ära

määrab, kas teataw sõjawäeline üksus suudab oma kohuseid täita wõi mitte.

Et mõiste „ülem“ on üks osa üldisest mõistest „sõjawälane“, siis on esimene ja tähtsam nõudmine: ülemal peawad olema terawalt väljakujunenud kõik need üldised kõlblised, waimlised ja kehalised omadused ja oskused, mis kõigi sõjawäelaste kohta eespool kindlaks määrasime. Kuid ülem on see, kes need omadused ühtlasi peab edasi andma teistele — alluwatele. Tema pääülesanne sõjawäes seisab seega alluwate kaswatamises ja õpetamises, eriti rahuajal. Iga kaswatus on ühe isiku mõjuawaldus teise pääle, on teise isiku tegewuse ja tahtmise suunimine kaswataja hääksarwamise järgi. Seega ülem, kes tahab kaswatada, peab alluwa wõtma oma isikliku kõlblise ja waimlise mõju alla, kusjuures alluw peab sellele mõjule anduma wabatahtlikult. Ülema isiklik mõju alluwa pääle peab olema niiwõrd tugew ja kaasakiskuw, et ta wälja surub wiimases kõik teised mõjuawaldused, tulgu need kustpoolt tahes. Kui rühmas, keda õpetab rühmaülem, tegutsewad pääle teda weel paar-kolm kommunisti, kes kõik seda, mis rühmaülem alluwaile seletanud, wabal ajal wälja naerawad, siis ei ole niisugusest kaswatusest mingi kasu.

Esimeseks sammuks sarnasel juhtumisel jääks — kommunistide tegewus rühmas wiibimata paraliseerida.

Küsimus mõjumisest teise pääle on raskemaist sõjawäes, ta nõuab rohkem isiklist kunsti kui objektiivseid teadmisi, seepärast ei suuda seda paljud kunagi „ära õppida“. Igal juhtumisel allub see siiski mõnesugustele reeglitele, millest esimene oleks järgmine: „Et teise pääle otstarbekohaselt mõjuda, peame teda peensusteni tundma õppima, kõik tema hingelised ja kehalised iseäraldused endale selgesti ette kujutama.“ See nõudmine on tarwilik selleks, et, teise pääle mõjudes, mitte wastollu sattuda tema iseloomuga, nende hingeliste iseäraldustega, mis igal inimesel kui isikul olemas. Sest ülitarwilik edu saawutamiseks selle protsessi juures on — asja niiviisi korraldada, et kaswataw alluks kaswataja mõjuawaldustele hää meelega. Et seda saawutada, on tarwis temas järjekindla arenemise teel, samm sammult äratada sümpaatiatunnet nende ideaalide wastu, milles teda kaswataw, tarwitades sääljuures wõtteid ja abinõusid, mis kaswataw hingelistest ja kehalistest iseäraldustest wälja woolates teda loomuliku edenemise kaudu wälja wiiwad ülesseatud eesmärgi saawutamisele. Sõjawäelase kaswatus peab seega kooskõlas olema tema isikulisie omadustega, see tähendab — olema indiwiduaalne. Temas areneb wälja eestkätt isik, sest nüüdseaja lahingus ei otsusta enam niiwõrd

massi kui iga üksiku otsustamis- ja teguwõime eraldi. Ainult kooskõlas peab nende tegewus olema üksteisega. Kuid indiwiduaalse kaswatuse tähtsam eeldus — teise isiku tundmaõppimine — seab ülemale ütlemata rasked ja wastutusrikkad ülesanded, mis ta peab lahendama täielise pedagoogilise teadwusega. Kui keegi meist ei wõi tõendada, et ta hästi tunneb iseennast, siis teise isiku äratundmine on weel raskem. Meie näeme küll teise tegewust ja selle tegewuse loomulikke tagajärgi, näeme, et alluw on hoolas, usin, täpikäaline ehk ümberpööratud, kuid mis meie sääljuures pea kunagi küllaldase täpikäalsusega ära ei suuda määrata, on need põhjused, need algmotiivid, mispärast ta nii wõi teisiti talitas. Roodu-ülem näeb küll, et sõdur laskeplatsil täna wäga halvasti laskis, kuid mis selle põhjuseks oli — seda ei suuda ta igakord küllalt täpikäält kindlaks teha, see selgub ainult enam-wähem pikemaegse tähelpanu tagajärjel, kus meil wõimalus on mitmesuguseid tegewusi ja nende tagajärgi üksteisega wõrrelda. Meie wõime küll alluwalt küsida, miks ta niiviisi tegi, kuid siinjuures peab olema ette walmistatud selleks, et saada ettelisatud põhjendusi. Igal isikul on tung ennast lahti ütelda teistest, see on massist, oma isiklikke tundeid ja läbielamusi terawalt eraldada, teinekord ka oma kõige parema sõbra läbielamustest. See on ju üks indiwidi tähtsamaist tunnustest, et ta end mitte ei lase ära sulada massi. Ja kui siiski püütakse tungida tema hingeilma, teinekord sääljuures ebakohaseid abinõusid tarwitades, siis wõib juhtuda, et indiwid oma tõelised tunded täiesti ära peidab, endale koguni teistsuguse hingelise ilme wõtab, mis kaugel igasugusest reaalsusest. Meie räägime siis psükoloogilisest maskeerimisest, ja iga isik, tarbekorral, suudab seda läbi wiia suurema wõi vähema osawusega. Alluw, ka kõige lihtsam sõduritest, tunneb silmapilkselt, mis ülem temalt kätte saada tahab, ja laseb end ülema silma ees paista soowitawas walguses, oma tõelisi tundeid alles ülema seljataga awaldades. Sääljuures oskab ta suurepäraselt ülema iga nõrkust ära kasutada, sest alluwal on kergem ülema tähele panna kui ümberpöördukt.

Hoolimata sellest peab ülem siiski suutma tungida alluwa hingeellu ja temal läheb see kindlasti korda, kui tal ei puudu sääljuures tarwilised psükoloogilised teadmised, kui tal on selleks püsiwust ja tarwiline wilumus.

Kui nüüd ühe inimese tundmaõppimine on seotud suurte psükoloogiliste raskustega, siis seda keerulisem on seda läbi wiia, kui meil tegemist on paljudega, nagu seda on sõjawäes ülemal. Sõjawäkke satub iga aasta wäga kirju ja mitmekesine

element kõigist seltskonna kihtidest. Tähtsamad tüübid siinjuures oleksid järgmised:

1. Tüüp maalt. Lihtsa talumehe poeg, kes maast madalast oma isa on hakanud aitama igas töös ja ettevõttes. Wanemad on temasse sisendanud kindlad kõlblised waated, ta on aus, otsekohene, kuid sääljuures ühtlasi kehaliselt ja kombeliselt kohmakas, osawuseta, pahatihti, kuigi võib olla wastu oma tahtmist, jäme; tal on terve, loomulik mõistus, kuid raskemaist asjadest arusaamine pikaldane, waimliselt wäsib ruttu, kuid kehaliselt ja kõlbliselt on wastupidaw ja tüse.

Seda meest võib enam usaldada kui iseennast, sest mis ta ette võtab, seda püüab ta ka läbi wiia, on ta ju lapsest saadik õppind raskustega wõitlema. Mõistagi, et sarnaseid tüüpe ette tuleb ka linnas.

2. Tüüp linnast. Endise uulitsapoi tüübiline kuju. Äärmises waesuses üles kaswanud noormees, kus wanematel suurt aega üle ei jäänud tähele panna oma järeltulijate tegevust. Tema kodu oli ennemini täna — ja säält tõi ta endaga meheesse kaasa kõik, mis säääl wastikut ja halba. Ta on jultunud, wiisakuseta, waletaja, walmis igasuguste kelmistükkide pääle kunni teise omanduse wõtmiseni; Nõrga, rikutud terwisega, nüristunud mõistuse ja tundeilmaga; sääljuures faisk, logeleja, wäliste mõnusete ja igasuguste lõbustuste tagaajaja. See tüüp on üks neist halwemaist sõjawäes, kellega enam midagi suurt pääle ei ole hakata. See on alaline pääwalu ülemale, sest niisugune tüüp võib oma eeskujuga halwata ka teiste tegevust. Siia kõrwale kujutada nüüd.

Kolmas tüüp — intelligent, kes haritud perekonnas üles kaswanud. Mõistagi, et siin wäga palju wariatsioone ette tuleb, kuid pääjoontés on selle tüübi iseäraldused järgmised: wanemad on selle eest hoolt kannud, et tulewases noores riigikodanikus kõik tema hinge- ja kehajõud enam-wähem tasakaalus oleks wälja arendatud. Tal on terawalt wäljakunenud kõlblised tunded, terve, kaswatatud mõistus, laialised teadmised ja ülewaade kõigil aladel; kuigi wõõras füüsilisele tööle, on ta spordi ja wõimlemise kaudu omandand küllaldase kehalise wastupidawuse ja sitkuse; ühtlasi on ta teadlikult wiisakas, julge ja osaw wäljaastumises seltskonnas. Sellest mehest on kõige kergem walmistada sõjawäelast, tarwilise wäljaõppe läbi võib temast saada sõjawäelane-ülem.

Neljandaks wõiks weel wõtta poolintelligent maalt wõi linnast, rikkast perekonnast, kus äga wanematel ei ole suurt aimu laste kaswatuses. Wiimse wõimaluseni ärahellititud ja paitetud noormees, kes ei tunne mis on töö, wastutus; kes

ei ole kunagi oma jõudu proovinud millegi ülesande täitmisel, maast madalast on aga küllalt maitsnud ja lõbustand. Niiwiisi üleskaswanud noormees on upsakas, pääliskaudne; sügawamad hingelised läbielamused puuduwad tal täiesti, sellepärast ei suuda ta neist aru saada ka teise juures. Mõisted — „kohustus“, „töö“, „wiisakus“ on temale täiesti tundmata, sest tema isik pole nendega kunagi kokku puutunud. Kui eelnimetatud tüüpidele juurde lisada weel nende mitmesugused wariatsioonid, siis saame lõpmata kirju kogu, kellega ülemal iga aasta tegemist. Igaühte neist tuleb tal tundma õppida, atesteerida, tema pääle mõjudes, tema tegevust nõuetawalt suunida. Kas ei ole wõtted selle eesmärgi saawutamiseks sama mitmekesised kui nende isikute kogu, kelle pääle tahame mõjuda! Kuna üks oma kohustused, ülema tahtmise tema mõtlemiswiisist wälja loeb, peame teist kategooriliselt ja waljult käskima, wõi midagi muud ette wõtma. Ükski määrustik ei suuda meile selles määratumas pedagoogilises töös anda lõpulikke, kõike ütlewaid instruksioone; ainult ülema isiklik taktitunne, tema elulised kogemused ja äranägemised, teritetud üldiste teaduslikkude printsiipidega sel alal, wõiwad siin lõpulikult mõõduandwad olla.

Hoolimata sellest on olemas ka sel alal üldiseid, kõigi poolt tunnustatud metoode, mille otstarbekohane tarwitamine annab häid tagajärgi, sündigu see ükskõik mis suhtes. Esimeseks niisuguseks wõtteks tuleb lugeda kahtlemata kaswataja ja õpetaja, praegusel juhtumisel ülema, isiklikku eeskuju. See metood on üks osa wäga laialisest metoodist kaswatus-teaduses ja didaktikas, metoodist, mida nimetetakse näitlikkus wõi nägelikkus, mille sisu on järgmine: et teatawat asja wõi nähtust põhjalikult tundma õppida, selleks on tarwilik temast saada selge ja täpipäälne ettekujutus. Täielik ja selge on see ettekujutus aga ainult siis, kui meie sellest asjast wõi nähtustest, mis tundma õpitakse, wõtame wastu enda hinge palju ja mitmesuguseid aistinguid (ощущения). Et põhjalikult tundma õppida kuulipildujat, selleks peame seda riista oma silmaga nägema — nägemisaistingud; kuid nähes, on ülitarwilik pääle selle weel, et teda oma käega wõiksimise katsuda — lahti teha, kokku panna, iga kruwi ja windikest ise järel katsuda — kompamisaistingud. Kõige selle juurde on aga tarwis weel wastakad seletused, mis meile üksikute osade tähtsuse ja nende woostötamise ära ütleb jne. — kuulmisaistingud.

Kas oleks küll olnud, kui meie ülesloetud kolme aistingu asemel kuulipildujast ainult ühe aistingu oleksime wastu wõtnud? Ei, kaugeltki mitte!

Ettekujutus asjast oleks saanud wastawalt sedawõrd puudulikum. Sääljuures annawad nägemis- ja kompamisaistingud neile kõige kergemini ja kindlamini ning selgemalt ettekujutuse. Seda üldist psükoloogilist seadust tuleb silmas pidada igal kaswatajal ja õpetajal, ka ülemal sõjawäes. Selleks, et midagi tundma õppida, peame teda oma silmaga nägema, käega katsuma, ainult siis on ta wastuwõetaw meie hingele. Iga õpetus ja seletus sõjawäes, olgu see missugusel alal tahes, omandab seega reaalse kuju ja wäärtuse ainult siis, kui ta muutub näitamiseks, praktiliseks tegewuseks, mida igaüks wõib wastu wõtta pääasjalikult nägemis- ja kompamismeelega.

Näiteid selle tõenduseks wõib tuua iga ülem, kellel on olnud tegemist noorte kaswatamisega ja õpetamisega.

See tõendus jääb täiel mõõdul maksma ka sõjawälase kõlblisel kaswatamisel. Patriotismi, kohusetruudust, ausust, wiisakust ja teisi sarnaseid omadusi wõime alluwa hinge jäädawal istutada ainult sel teel, kui nad iseendas kehastatult, elawa pildina temale edasi anname. Nähes elulist kuju, mis igal sammul on tema saatja, hakkab ta temale järele aimama. Paljas sõna, seletus kõigist neist omadustest ei maksa siin midagi. Jaoülem, kes noortele sõduritele wäga palju räägib wiisakusest, kainest ja karskest ülalpidamisest, täpipäälsest käsutäitmisest j. n. e., kuid sääljuures ise on jäme alluwate wastu, söimaja ja käratseja, kes end ka wabal ajal seltskonnas ei oska ülewal pidada, waid esimesel wõimalusel „täis wõtab“, kes ise oma järgmise ülema käske ja korraldusi küllalt hoolega ei täida — see jaoülem ei too mitte üksi kasu, waid määratu suurt kahju, sest ta kihutab alluwad üles opositsiooni nende waadetega, millest ta neile kõneleb. Mida nõrgemalt on inimene wälja arenenud waimliselt, seda hädatarwilisem on temale pilt, eeskuju, et saada ettekujutust asjast, sest sõnade kaudu, mis temale üteldakse, endale sarnast luua — seda ei suuda tema nõrk ettekujutuswõime mitte. Et meil sõjawäes tegemist on just niisuguse waimliselt nõrgalt wäljaarenenud elemendiga, siis peab meie, ülemate, printsiip ja põhimõtte selle elemendi kaswatamisel ja õpetamisel olema: ainult näitamine, kujude ja piltide andmine, ka kõlblise kaswatuse alal, sest ainult see wiib alluwa järeltegemisele. Kuiwõrd kõrged nõudmised see põhimõtte meie eneste kohta üles seab, seda peab iga ülem isiklikult otsustama, oma enese wõimete ja iseloomu kohaselt.

Ülema eeskuju, see on elaw pilt, elaw kehastus kõigist neist sõjawäelistest omadustest ja oskustest, mis alluwale sisse kaswatatakse ja õpetatakse. Wäljaspool seda eeskuju, ilma temata ei ole ei kaswatust ega õpetust, sest omadus wõi oskus,

mis puudub ülemaal, puudub samal määral ka alluwal, kuna wiimane on esimese koopia.

Eeskuju kõrwale, kui järgmine wõte kaswatuse ja õpetuse alal, tuleb seada hää ja elaw seletus, suusõnaline wõi kirjalik.

Kuulipildujat õppides ei ole sest weel küllalt, kui teda näeme, oma käega katsume, waid meil peab sääljuures olema weel keegi, kes annab seletust, ehk wastaw käsiraamat, kust selle seletuse wõime ise lugeda. Seletus lahutab terwikut, näitab ära üksikute jagude tegewuse, sääljuures enamtähtsat vähemtähtsast lahutades. Seeläbi saab ettekujutus asjast selgemaks. Ka kõlblise kaswatuse ja õpetuse alal on seletuse tähtsus määratu suur, kuid päänõudmine sääljuures on: ta ei tohi wastolus olla tegeliku eeskujuga, peab ainult tema selgitaja ja põhjendaja olema. Tarwidus seletuse järgi tõuseb sellest, et ülema poolt antud eeskuju alluwa poolt wõib tähelepanemata jääda, vähemalt ei suuda ta säält kõike wälja wõtta, mis oleks wõimalik wõtta. Seletus pöörab tähelepanu teatud asjale wõi nähtusele, äratades seega huwi ja teadlikku arusaamist kõige selle kohta, mis sünnib ümbruskonnas.

Kuid seletus ei tohi olla juhuslik ega pääliskaudne, nagu seda meie sõjawäelistel õppustel kõigil aladel weel tihti tähele wõib panna. Räägitakse huupi, ettewalmistamata, lihtsalt selleks, et midagi ütelda, ilma sisemise sideta ja järjekindluseta, olles sääljuures arwamisel, et sõdurile kõike wõib ütelda, mis juhuslikult meelde tuleb, tema õpetamiseks ette walmistada pole tarwiski. See on sügawasti ekslik arwamine, mis meie oludes wõib tuua katastroofilisi tagajärgi, mida ülem ise tunda saab kõige walusamini. Mida lihtsamalt mõtleb ja otsustab õppur, seda suurema hoolega peab kõik see waimuvara, mis temale pakutakse, ümbertöötama õpetaja poolt, seda suurem järjekindlus peab walitsema õpetamise süsteemis ja meetodiliste wõtete walikus. Iga sõna olgu kaalutud, iga lause omal kohal, sest iga ebakohane huupi öeldud mõiste ajab täiesti segi niisuguse õppuri mõttekäigu, kes ise ei oska kriitilisest seisukohast asja pääle waadata. On kindel, et keegi meist ilma ettewalmistamata sarnaselt õpetada ei suuda. See pärast olgu iga ülema-õpetaja ja kaswataja põhimõte järgmine: ei ühtegi tundi anda ilma ettewalmistamata, ilma wastawa konspektita, igakord endale üles seada mitte üksi küsimus, mis ma õpetan, waid ka kuidas ma seda teen. Kui igaüks meist aastate jooksul küsimuse kallal „kuidas õpetada“ tõsiselt pääd on murdnud, siis ehk jõuame lõppude lõpuks tarwiliste meetodiliste käsiraamatuteni, mis tulewikus meie määrustikke täiendada suudaksid.

Kuid ülema poolt antud eeskuju ühes tema seletuste ja õpetustega võib alluw ignoreerida, neid mitte tähele panna, ära unustada, või koguni meelega neile wastupidiselt talitada. Niisugusel korral on ülema käsitada terve rida teistsuguseid abinõusid, mis temale võimaldavad oma mõju alluwa suhtes siiski läbi wiia. Niisugusteks abinõudeks tuleb lugeda: ülema poolt awaldatud wali sõjawäeline käsk, tema poolt määratud karistus, või wastandina — kiidustus. Neist abinõudest, kui sõjawäe distsipliini elementidest, räägib pikemalt distsipliinaar määrustik, mispärast neid siinkohal harutusele ei wõta. Kõigi nende abinõude — kaswatus ja õpetus, käsk, kiidustus ja karistus — otstarbekohasel ja arukal käsitusel on igal ülemaal täieline võimalus oma mõju alluwate keskel maksma panna, sündigu see missuguses olukorras tahes. Kui sel alal siiski ette tuleb wäärnähtusi, siis tulewad need esimeses järjekorras ülema enda isiku arwele kirjutada, kui tunnused, mis kõnelewad ülema waimlisest ja kõlblisest wõimetusel. Et sarnastest wäärnähtustest, mis meilgi mitte haruldased ei ole, hoiduda, peame enda sõjawäes ka kõige nooremale ülemale selge ettekujutuse andma tema tulewastest kohustest. Ta peab esimeses järjekorras suutma tundma õppida seda, kellega tal iga päew tegemist, teiseks peab temal täiesti selge ja kindel arusaamine olema selle kohta, kuidas alluwa pääle mõjuda, nii mõjuda, et wiimane sellele anduks hää meelega, kuid et see mõjuawaldus oleks ühtlasi ka täpipäälne sõjawäeliste teenistuskohuste täitmine. Peab leidma kesktee nende mõlemate, päältnäha wastoluliste põhimõtete wahel ja — minu kindel arwamine — lepitus siin peitub meis, ülemates, enestes, järelikult, meil tarwitseb ainult tahta, et see tee leitaks. Mõned tähtsamad wõtted ja sammud sellest ütlemata keerulisest ja okkalisest teest, pääasjalikult sõjawäelase kõlblise kaswatuse ja õpetuse alal, olen püüdnud eespool wõimist mööda selgitada ja walgustada.

Distsipliin.

(Järg).

Entsüklopeediline mõiste.

Kui meie lahti lööme ladinakeelse sõnastiku, leiame sõna „disciplina“, millele wastab tähendus — „õpetus, õpetamine, süsteem“. Järgnewalt: discipulus — õpilane; disciplina domestica — wali kord; disciplina reipublicae — riikline kord, riiklised asutused; disciplina dicendi — kõnekunst; disciplina juris civilis — tsiviil õigusteadus ja, lõpuks, disciplina militaris — sõjawäeline teadus.

Entsüklopeediline sõnastik ütleb meile järgmist: distsipliin, selle sõna üldises mõttes, on süstemaatiline harjutamine korrapärasele tegewusele pedagoogiliste abinõude waral; enam kitsamas mõttes — allumine teatud reeglitele, mis sunduslikud kõigile, kes kuuluvad mingisuguse organiseeritud üksuse koosseisu; teaduslikult — mingisuguse teaduse üksik haru.

Pöördudes teadusemeeste arwamisele, leiame järgmised mõisted.

Mõtteteaduslik waatepunkt.

Gaston-Moc, oma teoses „Sõjawägi demokraatlikus riigis“, ütleb: „Mõistagi, et distsipliinitunne on nõutaw igas haritud seltskonnas, kodanlises elus samutigi nagu sõjawäes; ma mõistan selle all niisugust tunnet, mis meid wiib tarwidusele aru saada oma jõust, sunnib hääsüdamlilikult täitma oma ülesannet, wastawalt nende isikute näpunäidetele, kel õigus juhtida“.

Spenceri teostest wõib leida järgmised mõtted:

„Andekas ja mõistlik tööline ei ole juhuslik saadus... Meie peame eeldama aastatuhandete distsipliini, mille mõjul metslase tormiline loomus omab teatud tahtejõu ja tagasihoidlikkuse, mis walmis on ohwerdama silmapilkset lõbu, et saawutada tulewikus eluparemusi.“

„Hädad, wiletsused, surm — kõik need on karistused, millega loodus nuhtleb meid waimupimeduse ja oskamattuse eest; kuid ühes sellega on nad terwenemise abinõudeks. Osalt häwitades alajärku kuuluwaid inimesi, osalt painutades kõiki teisi distsipliini ja kogemuste katkemata ewolutsiooni käigule, tagab loodus sellega kaswu rahwusele, kes aru saab olemasolemise tingimustest ja mõistab ennast wastawalt sisse seada.

„Sotsiaal-distsipliin, mis inimestes sünnitanud suuri muudatusi, toob endaga kaasa weel suuremad muudatused. Alata-sane madalate iseloomude häwitamine ja kõrgemate kultuur, mis inimesesööjatest ja ebajumala kummardajatest teinud filantroope, rahuwõitlejaid ja ebausuhäwitajaid, arendab neist inimestest sedawõrd paremaid, kuiwõrd nemad on paremad oma esivanematest. Põhjused, mis esile toonud endised muudatused, tegutsewad weel praegugi. Nad saawad tegutsema senni, kunni ei kao lahkuminek üksiku isiku tahtmiste ja sotsiaalse korra wahel.

„Nii distsipliini kui kaswatuse suhtes on eestkätt suur tähtsus teadusel. Palju tähtsam on teada asjade tähendust kui sõnade tähendust. Kõlblise, waimlise ja usulise kaswatuse suhtes omab ümbritsewa looduse tundmaõppimine kõrgema tähtsuse kui grammatika ja leksikonide pähetuupimine.

„Inimeste katsed teostada oma ideaale ja reformeerida seltskonda, ilma et nad oleksid reformeerinud iseendid, on lõppenud täielise luhtaminekuga. Kainenedes kannatuste teel on nad uuesti allunud distsipliinile, mis inimkonna on wiinud nii kaugemale ja wiib weel kõrgemale edenemisele.

„Wabaduse piiramine, kuiwõrd ta tarwilik on tema kaitsmiseks, leiab omale eetilise õigustuse. Ta allub ainult ühele tingimusele, — et ühesuguselt sellele kuuluksid kõik seltskonna liikmed. Waba liikumise õiguse piiramine, mida esile kutsub sõjawäeline organisatsioon ja distsipliin, on seaduslik.

„Kes soowiks ära seletada distsiplineerimata mõistusega inimesele keerulise mõiste, leiab et ehk wiimane küll aru saab tema seletuse igast eriosast, siiski ei suuda ta koordineerida kõiki osasid, sest et esimene osa ennem ära aurab kui wiimane jõuab ilmuda. Selle reegli alla kuuluwad mitte ainult päältkuulajad, waid ka lugejad.

„Wälispidine seltskondlik haridus, kõrgemad kunstid, „belles-lettres“ ja kõik see, mis mõningate arwamise järele tähendab tsiwilisatsiooni õitsengut, peab painduma neile teadmistele ja distsipliinile, millel põhjeneb tõsine tsiwilisatsioon.

„Paljud arwawad, et autoriteet ja tema liitlane — sundus — on ainukesed jõud, mis inimest wõiwad juhtida.

„Püüdke hoiduda käskimisest; käskige ainult siis, kui on ära kasutatud kõik teised abinõud, ehk kui nad enam ei kõlba“.

Kõike ülmaltoodut kokku võttes leiame, et distsipliin ei sisalda endas kaugeltki seda mõistet, mida ühed võtavad kui lihtsat karistuse süsteemi sõjawäeliste süütegude eest, teised — kui sundust, mis hävitab inimese individuaalsuse ja rõõwib temalt vabaduse. Distsipliin esineb tegurina, mille päale võib olla uhke, mis inimese tõstab kõrgemale omasuguste tasapinnast, nagu seadused ja kord ühiskonnas tõstavad tema liikmeid kõrgemale metsikute rahwaste tasapinnast.

Distsipliini idee.

Sellest välja minnes, võiksime distsipliini idee üles seada järgmise formeliga:

Distsipliin on harjumuse ehk õpetuse teel väljaarenenud tunne, mis juhhib inimest tarwiduse juurde — saada aru oma jõust, rakendada see jõud ühiskondlikele ülesannetele ja täita oma kohuseid puhtama südametunnistuse järel.

Distsipliini liigitus.

Niisugune üldmõiste nõuab aga täpipäälsemat väljendamist, sest et ta koondab endasse terve hulga kokkuarvatawaid. Differentseerides seda formelit, kohtame neli alluwat mõistet: harjumuse, mõistuse, isiku, ühiskonna. Võttes igähte neist eraldi, saame: harjumuse distsipliini, mõistuse distsipliini, individuaalse distsipliini ja kollektiivse distsipliini.

Harjumuse distsipliin on suure wäärtusega. Leidub isikuid, kes tõendawad, et see distsipliin on tähtsam kui mõistuse distsipliin. Wiimase wäitega ei saa aga mitte täielikult leppida, sest et harjumus iseenesest põhjeneb rohkem instinktile kui arusaamisele, muudab indiwiidi pahemal juhtumisel automaadiks ja ei suuda tagada ülesande arukat täitmist. See distsipliin võib olude sunnil omandada wastupidise ilme; iseäranis tundelik on ta ootamata juhuste wastu. Sõjawäe elus peab temaga liituma mõistuse distsipliin.

Kuid mõistuse distsipliin leiab temas omale kõige parema pinna kõige kiiremaks kaswamiseks. Baseerudes loogilisele mõtlemiswiisile ja asjaolude arukale hindamisele, suudab ta silma waadata kõige hädaohtlikumatele juhustele, välja kannatada kõige õnnetumaid ootamatusi. Lükates esiplaanile

kõik inimese hingelised paremused, sunnib ta käes pidama kord wõetud seisukoha ja wõitlema oma asja eest kunni wiimaseni. Niisugust distsipliini peab kõigi wõimalikkude abinõudega kul-tiweerima, kuid ta nõuab ka ühtlasi aega oma kõwenemiseks. Mõtlejale inimesele, kes ei ole jõudnud tundma õppida aja nõudeid, on mõistuse distsipliin absoluutseks wajaduseks.

Kollektiivse distsipliini all mõistame niisugust ühis-tunnet, mis suunib teatud grupi inimesi üldiste kasude eesmär-gil ühisele tegewusele. Waadeldes seda distsipliini organiseer-itud üksuses, silmame järgmist. See üksus tunneb oma ees-märke, teab kuidas neid saawutada; ta oskab käsitada oma jõudu ja astuda wastawalt tegewusse. Ta tunneb oma juhte; tal ei puudu usk nendesse. Ta koosneb ühesugustest alg-üksustest, kel ei puudu ühistunne, wastastikune lugupidamine, kokkuhoidlikkus ja abistus.

Kollektiivset distsipliini wõib mõista, waadeldes wäidet, mida loetakse hertsog Wellington'i omaks, et Waterloo lahing wõideti Eton'i mänguplatsidel. See tähendab, et ohwit-serid ja sõdurid tegutsesid kooskõlas, mängisid kõik oma poole kasuks ja nende tegewus põhjenes waljule distsipliinitundele, mida annud neile ühine kool.

Hoopis teise ilme omab kollektiivne distsipliin organisee-rimata salgas.

Organiseerimata salgas on ülekaal alati kuritahtlikel inst-inktidel. Salk allub harilikult oma otsustes olewa silmapilgu mõjule. Tema iseloomulikuks omaduseks on weel see nähtus, et isegi täiesti haritud ja intelligent inimesed satuwad siin pahatihti üldsuse mõju alla, ehk, teiste sõnadega, anduwad nõndanimetud „kollektiivsele psükoosile“. Igasugusele salgale on omane kõigepäält kärarikas ja rahutu liikumine. Inimole-wused, kes on koondunud massi, peawad endid hoopis teist-suguselt ülewal, kui samad olewused üksikult wõetult, ja esimeste keskel tekib täiesti uus rida jõude ja mõjuwusi. Üksikul ini-mesel on salga poolt alati hädaohtu oodata. Iga üksik indi-wiid omandab massi keskel täiesti uued omadused. Antisotsiaalne ehk kuritahtlik tunne, üleoleku lõbu, mis puudub inimesel teise temast tugewama isiku juuresolekul, ärkab ja lööb temas lõkkele sel silmapilgul, mil ta aru saab, et temale teised sel-les kaasa tunnewad. Igakord, mil wõimalus ilmub ühtlaselt kallale tungida, omab üksiku inimese autoriteet õige nõrga mõjuwuse. Kuid see kuritahtlik salk, mis oma mitmekesisiduse tõttu ei suuda leida ühtegi ühist eesmärki, on teguwõimeline ainult senni, kunni teda miski asi ei takista. Seejuures puudub temal usk oma eestwedajatesse, sest et wiimased on samu-

tigi juhuslikud ja muutuvad, nagu seda on salk ise. Iga ässitaw sõna tõstab temas tormi, iga hoiataw hüüe paneb teda wärisema. Iga uus sündmus paneb teda kõhklema; esimene üllatus, ootamatus wiib ta lagunemisele.

Üheks kollektiivse distsipliini väljenduseks on nõndanimetud „parteiline distsipliin“. See distsipliin nõuab parteilikkete täielist allumist ja igakülgset kaastegewust partei sihtidele, olgu need sihid ka kõige kuritahtlikumad, samuti solidaarsust ja üksmeelt kõigis partei väljaastumistes, mida nimetakse „partei taktikaks“.

Individuaalne distsipliin on ehitud pääasjalikult enesekontroleerimisele. See wiimane nõuab isikult alalist enesewalwet, oma wigade parandamist ja puuduste kõrwaldamist; ta nõuab kõige kindlamat enesekaswatust ja enesetäiendamist. Seda distsipliini peab igaüks püüdma eneses kaswatada. Hulk rasket tööd on tarwis, et seda saawutada.

II.

PEREKONDLIK DISTSIPLIIN.

Zooloogiline perekond.

Baseerudes teaduse tõendusele, et inimsugu on üks oks loomariigi suguwõsa puust, mis iseäraliste olude tõttu wägewama kaswu sai ja teised oksad oma warju jättis, leiame selle lähtepunkti, millest alates wõime asuda distsipliini kui ühiskondliku teguri tekkimise ja edaspidise ewulutsioneerumuse jälgimisele.

Pöördudes loomariigi waatlemisele, kohtame kõigepäält nähtust, et seksuaalne tung, millele põhjenedad igasugused sugulised ühendused, on kõigis loomades sedawõrd wälja arenenud, et ta nende eluwiiside äramääramisel samuti mõjub nagu toidu nõue. Seksuaalse tungi ja naljatunde ilmutuse suhtes lähewad nüüdisaja metslased wähe lahku loomadest. Koguni seksuaalseis ilmutustes awaldawad nad samasugust meeldiwuse eelmängu, nagu seda näeme loomariigis.

Waadeldes loomade perekondlikku olu ainult järeltulewa soo kaitsmise ja kaswatuse waatepunktist, jõuame weendumusele, et isaloom oma järeltulewa soo eest wähem hoolitseb kui emaloom. Pahatihti juhtub aga, et isaloom oma järeltulewat sugu ei aimagi. Wastuoksa, emaarmastus areneb wälja just laste eest hoolitsemise tõttu, kuna wiimased ikka enam ja enam wäetimatena ilmale sünniwad, sedawõrd, kuiwõrd täiusele

jõuab ja inimesele ligineb loom. Selle tõttu ei ole ka loomariigis esialgselt perekonda, mis ainult seksuaalse ühenduse tagajärjel tekib ja pääle selle matriarkaalse kuju omab.

Zooloogid tõendavad, et loomadel on mitte ainult instinkt, vaid et neil ei puudu ka teatawal mõdul arusaamine. Spencer tõendab koguni, et neil ei puudu isegi teataw moraal.

Ürgaja perekond.

Otsingud ürgaja inimeste ühiskonna järele koonduvad püüdesse — leida seda wahesidet, mis ühendab inimese loomaga sotsiaalsete nähtuste suhtes.

Juba ürgaja inimeses pidi wälja arenema teatud moraal, samuti nagu see esineb nüüdisaja inimkonna sotsiaalelus. Ained, mis kestwamat aega selgusetult möllasid loomade mõistuses, nõudsid ainult seda, et korduda ja loogilisele lõpule jõuda inimese mõistuse abil. Sellest tekkis esialgu instinktiivne waherkord wanemate ja laste wahel, ehk armastus omaste wastu, samutigi suuremate suguwõsade liitumine wastastikuse kaitse ja ühise kallaletungi eesmärgil, mis põhjenes kindlale *suguharulisel truudusel*.

Et wälja jõuda abitust, loomalikust seisukorrast, olid inimesed sunnitud isikul puuduwa enesekaitse asemele seadma ühendud jõu ja ühise tegewuse. Tekkis karjaline perekond. Ürgaja karjaline perekond ei kujutanud endast esialgselt sugugi niisugust perekonda, nagu meie seda oleme harjunud wõtma, — perekonda, mis koosneb isast emast ja lastest. Ürgaja perekonnas walitses poligaamia meestele ja poliandria naistele, ühes täielise seksuaalse wabadusega perekonna piirides. Nii-suguses perekonnas oli teada ainult iga üksiku lapse ema, kuna isa täiesti teadmatuks jäi. Sellest karjalisest perekonnast eraldusid ajajooksul wähemad grupid, kas rahulolematuse ehk ka wabaarmastuse tagajärjel. Kuid neid eraldumisi loeti wististe kombewastasteks ja karistati.

Eraldumise tagajärjel tekkis ikka enam ja enam wäiksemaid perekondi, kuna perekonnas wälja kujuneb juba kõrgem weresugulus ja ühes sellega hakkab ilmuma armukadedus, mis eestkätt pöördub wanemate pääle: tütrele keelatakse ära isa naiseks olla, emale — poja naiseks; kuid kõik ühest ja samast põlwest wennad ilmuwad tingimata oma õdede ja poolõdede meestena.

Selle tagajärjel lagunes karjaline perekond, kuna weresugulised wäiksemad perekonnad kaswasid ajajooksul suguwõsaks. Armukadedus areneb wägewaks tundeks ja keelab ära seksu-

aalse ühenduse suguwõsa liikmete wahel, lugedes seda abielurikkumiseks ja wõttes tarwitusele karmid abinõud tema ärahoidmiseks. Naisi saadi röõwimise teel teistest suguwõsadest, millega juba teatud alus pandi abielu kombele. Matriarkaalse perekonna worm jääb aga siiski kauemaks ajaks püsima.

Meesterahwas ilmub peaaegu ainukesena waranduse muretsejana (jaht, sõda), ja loomulikult tekkis temas soow jätta päranduse oma lastele. Sellega ühines naiste muretsemine ostuteel, mis loob mehe omandusõiguse naise suhtes, kuna naiste muretsemine röõwimise teel seda õigust ei kindlustanud. Need kaks tingimust toowad esile patriarkaalse perekonna tekkimise. Armukadedus jõuab oma täiuse tipule. Perekonna isa muutub hirmuwalitsejaks. Ühest küljest on temal tarwis tagada oma järeltulewa soo tõenäolisust, teisest küljest kaswatada selle arwu, et saada palgata töölisi. Patriarkaadi tagajärgedena ilmub naiste ja laste täieline orjastamine ning halastamata nuhtlus iga kõrwalekaldumise puhul kindlaks määratudkorrast.

Ajalooline ülewaade.

Niisugusel kujul püsib patriarkaad weel praegugi Hiinamaal, kus naine allub täielikult mehele, tütar — wanematele, lesk — poegadele (iseäranis wanemale neist). Isa omab õiguse oma järeltulewate elu ja surma üle. Perekonnas, kus olemas ainult tütreid, ütleb isa, et tal lapsi ei olegi. Waesemad perekonnad wiskawad sündinud tütarlapsed lihtsalt tänowale koerte kätte.

Wana aja Hebreja perekond esineb täsmalise patriarkaadina. Isa oli perekonnas absoluutseks wõimukandjaks; kõigi perekonnaliikmete suhtes omas ta õiguse elu ja surma üle. Ülemnaise kõrwal olid tal weel teised naised. Perekonna koosseisu kuulusid ka orjad. Kokkuwõetult ühes suure arwu järeltulijatega (Kideonil, näiteks, oli 70 poega) kujutas Hebreja perekond endast wäikest rändawat riiki.

Moosese seaduste läbi said perekonna isa wõimupiirid osalt küll vähendud, kuid siiski wõis ta waesuse puhul oma tütre müüa orjaks. Hästi wäljendud on perekonna distsipliini mõte Moosese I raamatu XVIII päätüki 19. salmis: „...sest ma tunnen teda seepoolest, et ta wõtab oma lapsi ja oma peret käskida, kes pärast teda on, et nemad Jehoowa teed peawad hoidma, et nemad teewad õigust ja mis kohus on.“

Poligaamia jäi püsima ka siin, kuid ainult abiellu astumise õigusega suguharu piirides. Abielurikkumine naise poolt kuulus surmanuhtluse alla. Ta wiidi linna wärawate taha ja

wisati kiwidega surnuks. Abielulahutus sündis lihtsalt naise väljaajamisega, koguni sel puhul, kui naine mehele milgi põhjusel enam ei meeldinud.

Ajalooliselt kõige puhtama pildistuse saame Wanaaja Egiptuse perekonna elust. Perekonna isal oli ainult üks seaduslik naine — tema pärijate ema. Naine oli mehega kõigis asjus täiesti üheõiguslik, ta kohtas alati kõige kõrgemat aupaklikkust ja wõttis osa oma mehe ja laste lõbustustest. Häatahtlikud suhted, mis walitsesid kõrgemast seisusest mees-terahwa ja tema naise wahekorras, on alaliselt ja silmatorkawalt esitud tolleaaja mälestusmärkides. Niisugused suhted tulewaste abikaasade wahekorras tekkisid juba warases lapsepõlwes, sest et harilikult astusid kõigis seltskonnakihtides wennad ja õed abiellu. Pääle seadusliku naise, kelle walitseda oli majapidamine, wõis jõukas kodanik sisse seada veel haaremi.

Lapsed näitasid oma wanemate wastu üles kõige kõrgemat austust ja iga üksiku poja kohuseks oli hoolitseda isa matusepaiga eest. Wastastikune aupaklikkus ja sõbralik wahe-kord wanemate ja laste wahel oli kõrgelt hinnatud ja tihtipääle wõib matusekambrite seinakirjades kohata järgmist wäidet: „Ma olin armastud oma isast, kiidetud emast, armastud ja lugu-peatud oma wendadest ja õdedest.“ Nagu paljude teistegi rahwaste juures, nii läks ka siin loomulik pärandamise joon läbi wanema tütre. Ema isik määras ära lähema weresuguluse, ja inimese loomulikuks hooldajaks, isegi eesõigustult seadusliku isa suhtes, oli ema poolt küljest wanaisa. Inimese kohused ema wastu, kes teda sünnitanud ja üles kaswatanud, hellatanud ja tema eest hoolt kannud, on terawalt alla kriip-sutud tolleaegsete tarkade poolt.

Aristoteles'e järgi ilmus ürgaja perekonna prototüübina tsükloopide perekondlik ühing, mis Homerus'e lugulaulus (Odysseus, IX, 112—115) on kujutud järgmiselt:

„Pole sääl rahwa kogumisi ega üldiseid nõupidamisi;
Pimedais koobastes ehk kõrgete mägede harjadel nad wabalt elawad;

Naise ja laste üle sääl piiramata õigusega igaüks walitseb,
Tunnustades ainuüksi ennast ja jättes teisi nende eneste hoolele.“

Wanaaja Greeka perekond põhjenes ema õigusele. Patriarkaalses perekonnas oli isa perekonnapääks ja kultusekandjaks. Lastesuhtes omas ta niisuguse wõimu, et wõis isegi oma poja ära müüa. Homeruse ajajärgu naisterahwad esitasid perekonnaelus tähtsat osa. Nende ülesandeks oli

majapidamise juhtimine ja walwe orjade järele. Kui maija külalisi ei ilmunud, wõttis naine ühes lastega osa üldisest söömaajast, isegi külaliste ilmumine ei nõudnud mitte alati tema lahkumist.

Wanaaja Rooma perekond sarnastus peaaegu Greeka perekonnale, ainult wõim perekonna liikmete üle oli sääl palju wäiksem. Kui naisterahwas abielu rikkus, wõis tema mees, ehk wend, ehk poeg temaga ühendusse astunud meesterahwa ära tappa, kuna naisest wõis ennast ainult lahutada ja sel puhul pidi tagasi antama kõik temale kuuluw warandus. Wäljaspool perekonda wõis pidada ka sohinaisi, kuid nendest lahtiütlemise puhul oli meesterahwas kohustud neile maksma teatud tasu.

Wanaaja Germaani monogaamilises perekonnas kuulusid hooldaja õigused ühest emast sündinud sugulastele, eestkätt ema wennale, kes peaaegu isa õigused omas, sest Germaani perekondlikud õigused põhjenesid ema õigusele. Ülemnaine kõrwal wõis mehel ka teisi naisi olla, kuid seda tuli harwa ette ja päälegi kuulusid wiimased, kui ostetud isikud, enam tööliste ehk orjade kilda. Naine oli ümbritsetud suure lugupidamisega. See ei seganud teda aga raskeid majanduslikke töid tegemast; tihtipääle saatis tema oma meest isegi sõjakäigul.

Anglo-Sakside perekonnas wõis poeg oma wõõrasemaga abiellu astuda. Wiimane kujutas oma isikus nähtawasti üht osa isa pärandusest. Perekonna liikmed olid isa wõimu all ja temast täiesti ärarippuwad. See seisukord oli muudetaw ainult pojale; naisele tõi muutuse mehe surm, tütrele — abiellu astumine. Isa wõimu üleandmine tütre suhtes wäimehele sündis sümboolse kombetäitmisega: isa wõttis tütre jalast kinga ja andis wäimehe kätte, kuna wiimane sellega pruudi pää külge puudutas. Isa wõis abiellu astunud tütre tema mehest lahutada ja uuesti mehele panna oma äranägemise järele. Abielulahutuse all mõisteti naise lihtsat äraajamist. Wanemate autoriteeti hoiti alal pääasjalikult hirmuabinõudega. Wanemate ilmunisel terwitasid lapsed neid põlwitusega ja pidasid senni waikust, kunni neid lubati istuda. Ihunuhtlus oli harilikuks abinõuks. Alles X aastasajal omandas perekonna ema õiguse oma mehe kõrwal laua taga istet wõtta.

III.

ÜHISKONDLIK DISTSIPLIIN.

Spencer ütleb, et ühtewiisi ekslikud on mõlemad waatepunktid: 1) — ela iseendale ja 2) — ela teistele, nende absoluutsel käsitamisel. Esimene ilmub oma järkjärgulises arenemises armuheitmata wõitlusena olemasolu eest. Teine, wiies inimese täielisele enesesalgawusele, ei ole muud kui surm. Ühest küljest — isiklikud kasud tekitawad õigusi, mida igaüks peab austama; teisest küljest — iga üksiku isiku tähelepanematus teiste isikute kasude wastu mõjub häwitawalt nende teiste pääle, ühiskonna, perekonna, rahwa pääle. Sellest järeldub aga, et minu kasud ja teiste kasud omawad oluliselt ühesuguse tähtsuse. Sellega on tarwilik nende wahel kompromiss: üldist kasu peab saawutama erakasude saawutamise teel ja, wastuoksa, üksiku isiku kasusid saawutakse selle isiku kaastöötamisega üldisele kasule.

Spencer usub, et inimese loomus kujuneb ühiskondliku distsipliini mõjul niisuguseks, et lõppudelõpuks igaüks ilma sundimata ja wabalt hakkab paremuse poole püüdma — paremuse poole enda ja kõigi kasuks. Sellest seisukohast omab inimese kaswatus perekonnas, koolis ja ühiskonnas kapitaalset tähtsust.

Kaswatus, kool, autoriteet.

Pöördudes distsipliini käsitamisele kaswatusel alal, silmame järgmist. Kaswatajal on teada, et õppuse edenemiseks peab tõkkeid tegema igasugusele omawolile, samutigi wõitlema lapseliku loomu järelandmatusega. Et selles edasi jõuda, peab tundma hulga wõtteid, mis wastaksid inimese hinge waldawate tunnete ja emotsioonide laialdasele piirkonnale.

Küsimusel, kuidas pidada distsipliini mitme inimolewuse seas, on õige laialdane tähendus ja ta wõib esineda terve hulga mitmekesiste katsete ainenä. Kõlblise kontrolli laias piirkonnas puudutab see küsimus walitsuse pääfunktsiooni, mis wiimasel ajal tõmbab enesele iseäralist tähelepanu. Endisel ajal saadi üle sellest küsimusest õige kerge waewaga. Kepp oli see lihtne abinõu, millega hoiti walju distsipliini. Egüptuse koolipoiss ülistab oma õpetajat järgmise ütelsega: „Kõige nooremaist aastatest pääle õppisin ma sinu hoole all; sina peksid mind selja pihta ja sinu õpetused läksid minu kõrwadesse.“

Meie päewil on jõutud äranägemisele, et kahjulik on mõjuda üksnes hirmuga ja weel kahjulikum niisuguse hirmuga, mida wälja kutsub walusünnitaw ja alandaw karistus. Meie teame ka seda, et üleastumisi wõib ära hoida selle ehk teistsuguse päästliku abinõuga, mis wõib koguni häwitada kalduwused halwaks ülespidamiseks. Meie tunnustame seda põhimõtet, et karistuse ilmkahtlematus on tähtsam kui tema karmus; sellele lisatub päälegi karistuse mõõdukus wastawalt üleastumisele. Samutigi oleme jõudnud weendumusele, et wastawa ümberkäimisega ehk kaswátusega on wõimalik idus maha suruda kalduwusi korratustele ja kuriteole. Meie oleme õppinud suurt tähelpanu pööрма sellele, et arendada inimeste wahekorras hääsüdamlikke suhteid, mille ülesandeks oleks õigluseta tegusammude piiramine. Distipliin wäljendub õpetaja ülalpidamises klassi wastu, selles wõimus õpilaskonna üle, mida nõuawad õpetamise huwid.

Waatame nüüd lähemalt neid üldiseid põhimõtteid, mis puudutawad autoriteedi küsimust.

Autoriteet — walitsemine, wõim teiste üle — ei ilmu omaette eesmärgina, waid ainult abinõuna. Kui autoriteet omab suure tähtsuse (muutub abinõuks), siis on ta suureks ähwarduseks inimese õnnele. Tegewuswabaduse kitsendamine, inimeste nuhtlemine, nende painütamine kohustuste süsteemi alla — kõik see on õigustud ainult sel eesmärgil, et hoida ära ühiskondlikke pahesid. See peaks olema kõigile kägakatsutaw, kuid ometi ei ole see nii. Inimese hinges pesitsew pahatahtlikkus ja wõimuahnus muudawad walitsemise tarwiduse ülemäärase karmuse ja surwe põhjuseks.

Ühiskondlik mõtteteadus püüab wiimasel ajal kindlaks määrata need piirid, milles wõib awalduda autoriteet ja teostuda repressiivne waljus. Autoriteedile tehakse kohuseks tarwitada oma eesmärkidel mitte ainult kõige tagasihoidlikumaid abinõusid, waid kinnitakse tema õigust segada ennast kõigil juhtumistel asjasse.

Autoriteet ei ilmu tarwidusena igas kaswatuslikus aktis. Õpilane, kes omal hää l tahtmisel tuleb õppima, ei kuulu autoriteedi mõjuwuse alla; sel puhul luuakse lihtne wabatahtlik kokkulepe, mida wõib lõpetada kummagi poole äranägemisel. Samutigi wähe allub autoriteedi mõjule ka täiskaswanud inimeste kogu, kes kuulab loengut, palwetab kirikus, wõi waatleb teatris näitemängu. Sel puhul leiab aset ainult wastastikune salliwus ja tagasihoidlikkus, kuiwõrd seda nõuab üldine kord. Kui neid tingimusi hakatakse tõsiselt rikkuma, astub tegewusse wõim, mille omab kas ühiskond ise, ehk abiks kut-

sutud politseikordnik. Kuid lektoril, jutlustajal, näitlejal ei ole võimu korratusi maha suruda.

Autoriteet ilmub kõigepäält perekonnas, kust ta mõneste muudatustega kooli kantakse. Võrdlus nende kahe asutuse wahel on õige õpetlik. Wanemate autoriteet on seotud eluülespidamise abinõude muretsemisega ja ta on peaaegu piiramata. Teda pehmen dab armastus, mis oleneb wastastikustest tundmustest ja laieneb piiratud arwu isikute pääle. Õpetaja autoriteedil pole midagi ühist eluülespidamise abinõude muretsemisega oma õpilasele, see on kohustus, mis on wõetud täitmisele teatud tasu eest, samutigi abinõu ainsa eesmärgi saawutamiseks — anda õpilasele kindlaksmääratud arwu teadmisi. Õpetaja autoriteet ei pehmene armastuse läbi: õpilasi on palju ja selle tõttu on ka wastastikused tunded õige nõrgad; kuid ka siin leidub motiwe, mis teatud osa etendawad.

Perekond ja kool sarnastuwad üksteisele mõnes õige tähtsas suhtes. Nii sel kui teisel on tegemist walmimata mõistusega. Siin ei wõi käsitada motiwe, mis on kohased täiskaswanuile; samutigi ei pea neis motiiwides ette nägema tagajärgi, mis awalduwad alles kauges ja teadmata tulewikus. Lapsed ei suuda enestele aru anda kaugeleulatawaist tagajärgedest, nad ei suuda aru saada paljuist asjust, millel pärastpoole nii suur mõju nende ülespidamise pääle. Jutustada neile rikkusest, aust, puhtast südametunnistusest — oleks asjata waew. Pühadepidamisel on nende pääle suurem mõju, kui perspektiivil mingisuguse tegewuse etteotsa astuda.

Alaalsus on seotud ka weel selle iseäraldusega, et igasuguste reeglite äraseletamine on siin pahatihti täiesti wõimata. Seletada wõib neid wast ehk wanemaile. Ja ometi on ülesseatud reegli põhjuste tundmine paremaks tagatiseks sõnakuulmisele.

On olemas palju tähtsaid tingimusi, mis üldised autoriteedile kõigis tema ilmutusalades — perekonnas, koolis, peremehe suhtes teenija wastu, walitseja suhtes käsualuste wastu ja üldse nii riigis kui ühiskonna alggruppides.

Wõtame näituseks järgmised:

- 1). Kitsendusi olgu wõimalikult vähem.
- 2). Kohused olgu täpikäält üles tähendud, et selgesti wõiks aru saada, milles nad seisawad.
- 3). Üleastumised olgu klassifitseeritud nende alatuse kohaselt, nad olgu terawalt ära jaotud ja selgelt formuleeritud.
- 4). Karistusi käsitada selgete põhimõtete järele.

5). Oma tahtejõu ilmutust käsitada ainult sedawõrd, kui-wõrd ta on nõutaw asja kasule.

6). Korralagedus kõrwaldub teatud organisatsiooniga ja kindlaksmääratud süsteemi läbiwiimisega. Riidu wõib ära hoida sellega, et ära keelatakse koosolekud ja kokkukogumised, teatud teguwiise — kiusatuslikkude põhjuste kõrwaldamisega, loidust — kindla järelwalwega ja tõenduste nõudmisega täit-mise üle.

7). Autoriteedi tähtsus ja mõjuvus hoidub teatud formaalsuste ja määrustega. Wäline worm ja kombes wiiakse kokkukõlasse seadusega. Isikud, kes warustud wõimuga, peawad wääriliselt ja korralikult riides käima. Mida nõutawam sõnakuulmine, seda waljem (punktuaalsem) ja aukartust äratawam olgu autoriteedi ümbruskond. Isegi alamat järku autori-teete peab ümbritsema kerge formalism.

8). Mõistagi, et autoriteet ühes kõigi tema atribuutidega püsib ainult walitsetawate kasuks ja ei esine kunagi eesõiguse-na, mis antakse kingiks walitsejale.

9). Kättemaksmise wihal ei tohi aset olla.

10). Iga wõimukandja peab tegutsema tagasihoidlikult, kandma hoolt oma alluwate hääoleku eest, andma juhatusi ja awaldama moraalselt mõjuwust, et hoiduda jõu tarwitamisest.

11). Keelduste ja kindlaksmääratud distsipliini põhjused wõimalikult ära selgitada neile, keda see puudutada wõib. Need põhjused peawad olema motiweeritud üldiste kasude eesmär-gil. Selleks on tarwis tundma õppida ühiskondlikku struktuuri.

Ülemal waatlesime perekonna ja kooli üldist sarnadust, samutigi lahkuminekut. Enam erialaline kooli lahkuminek koondub tema pääülesandesse — õpetamisse, mille nõutawaks tingimuseks on tähelpanu ja püüdlikkuse äratamine, intellektu-aalsete ja muude muljete kindlustamine. Mõistuse külgede ergutamise, wäljameelitamine, ahwatlemine, nende sundimine tegewusele — see on igasuguse õpetamise esimeseks ülesan-deks. Mõjuwuste hulka, mis on wastupidised eelnimetuile ja mida peab ära wõitma, kuuluwad andewaesus, kehaline kur-natus, igawus töö tagajärjel, lõbustused teistsugustelt maitse-aladelt ja igale inimolewusele omane tahtmatus alluda autori-teedile.

Surweabinõud, mida käsitakse üksiku õpilase ja terve õpilaskonna wastu, ei ole kaugeltki ühesugused. Meil on wõi-malus tundma õppida ja käsitusele wõtta üksiku õpilase indi-widuaalseid omadusi; hoopis teine lugu on aga terve õpilas-konnaga. Siin on oluliseks teguriks arwuline element, mis

kannab eneses teatud takistusi, samuti teatud paremusi ja nõuab täiesti iseäralisi teguviise.

Seda silmas pidades, et õpetaja on tegemist suurema hulga indiivididega, läheb tema seisukoht lahu perekonnaisa setsukohast ja tema tegewus sarnastub teatud suhtes ühiskondliku võimu tegewusega; tema kontroll on laialdasem kui perekonnaisa kontroll, kuid ka tema seisukoht on hädaohtlikum, wastawalt peab ka tema käsi üles näitama suuremat tugewust. Üksiku õpilase juures rakendame tegewusse isiklikud motiivid; on õpilasi palju, siis oleme sunnitud, ehk küll wahel wastumeelt, karistama teistele eeskujus.

Kõigile on arusaadaw see mõju, mida awaldawad edu pääle hääd ainelised tingimused. Lahke, hästi tuulutataw hoone, awarad ruumid, mis võimaldawad liikumisewabadust ja hoiawad ära kokkupõrked — need on kaks päätingimust, mis hõlbustawad distsipliini alalhoidmist. Sellele järgneb otstarbekohane organisatsioon, s. t. süsteem ja õige kord kõigis liikumistes, et iga õpilane asuks alati sel paigal, kus ta peab asuma, ja et kogu mass oleks alati õpetaja walwe all. Siia lisatuwad õigeajaliselt üksteisele järgnewad puhked ja õigeajaline õppuste lõpetamine, et kõrwaldada wäsimust, koguda jõudu ja hoida alal mõistuse tegewust kogu õpeaja kestwusel.

Ainelisele küljele ja üldisele korrale järgnewad õpetamise meetodid ja wiisid, mille ülesandeks on walgustada seletusi ja kergendada arusaamiseks tarwilikke jõupingutusi. Weel kergemaks muutub asi siis, kui sellele selgusele lisatub huwi, ehk lihtsalt wälispidine külgetõmbawus.

Õpetaja isiklikud omadused wõiwad kaasa aidata tema mõjuwusele. Temal wõib olla meeldiw wäljanägemine, kõlaw hää ja kena ülesastumine ja ta wõib üles näidata sõbralikku wastutulekut, kui ta wõimaliku leiab läbi ajada ilma waljuseta, ehk wiimane küll wahel on nõutaw. Eeltoodud mõjumise wõrm põhjeneb meeldiwusele ja pehmele ümberkäimisele. Teist wormi iseloomustab külm, imponeeriw, täis wäärtusetunnet wälimus, millega õpetaja wäljendab oma autoriteeti, et alatasa meelde tuletada kohuseid neile, kes nende täitmisesest mõtleks kõrwale kalduda. Wähestele on antud oskus ilmutada täiuses neid kahte seisukohta; kuid ka wähemal mõödul wäljendult muutub see mõjuwaks abinõuks, et wastu astuda kurjale tahetele ja laiskusele.

Kõrkus ja eneseteadwus esinewad pahedena, mis alati toowad kahju õpetaja mõjule, just selle tõttu, et nad püüet tekitawad seda mõju arwele wõtta esimese eksituse puhul.

Ümberpöördult, autoriteeti on alati kasulik pehmendada lihtsuse ja tagasihoidlikkuse näol.

Alla kriipsutama peab ka takti tähtsust, s. t. alaliselt walwel olewat tähepanu, mille eest midagi kõrwale ei libiseks. Kui õpetajal on nõrk nägemine wõi kuulmine, ilmub selle tagajärjena suurem ehk wäiksem korralagedus, kuid ka nende kahe tunde täielise teguwõimsuse juures wõib olla juhtumisi, mil õpetaja ei oska neid täiel moodsul kasutada. Samutigi ei wõi edu olla kõnemehele, kui ta kiirelt ei oska kinni püüda seda muljet, mida sünnitab tema kõne auditooriumi pääle. Õpetaja suhtes et ole küllalt sellest, et korratust tähele panna sel silmapilgul, mil wiimase kohta olemas juba täiesti iseloomulikud tundemärgid, ehk ta terawalt esile ilmub; ta peab oma õpilaste silmist lugema oma õpetuse tagajärgi.

Rahu, mis ei ole tingitud nõrkusest, waid külmawerelsusest ja oskusest enese üle walitseda, rahu, mis tarwiduse korral wõib muutuda energiaks, on kallihinnalisemaks distsipliini alalhoidmise abinõuks. Ümberpöördult, rahutus ja õpetaja agitatsioon tõmbab oma mõju alla ka klassi, et tuua kahju õpetamise käigule ja korrale.

Wäiksem kui eksitus, edutus, igasugune wale abinõu õpetaja poolt awaldab kahjulikku mõju tema autoriteedi pääle. Mida meie ka ette ei wõtaks, wahetewahel on sarnased wäiklased juhused ikkagi wõimalikud, ja just wiimased suurendawad niisuguse ebakohase üleoleku hädaohtlikkust, mida esitas oma isikuga õpetaja.

Tihti öeldakse, et õpetaja peab enese asetama niisugusse seisukorda, mil tema poolt oleks õpilaste üldine arwamine, ehk, teiste sõnadega, ta peab looma selle arwamise oma kasuks. Siin peab aga tähendama, et palju hõlpsam on kiitust ära teenida, kui et seda kindlustada omale ka tulewikuks. Koolis peab alati silmas pidama seda hädaohtu, et salga lugupidamine ei pöörduks juhtumisi autoriteedi wastu. Teatud juhtumistel wõib massi mõjuwus olla isegi korra tagatiseks, näiteks, kui suurem hulk õpilasi soowib õppimist jätkata sel puhul, mil mõni korrarikkuja neid selles segab, ehk kui klass ennast õpetaja wastu üldse hästi üles peab ja ainult mõnesuguse iseäralise ja erakorralise wäljaastumise pääle walmis oleks. Kuigi õpetaja oma teenuste tõttu wõiks kasutada niisugust seisukorda, ei suuda see siiski weel temale pakkuda ilmingimata tagatist mõnesuguse ootamata wäljaastumise eest. Seepärast peab ta ka alaliselt walmis olema üleastumisi maha suruma distsiplinaar abinõudega ja karistustega. Ta wõib pöörduda rahustawate abinõude poole, wõtta käsitusele peh-

med ja sõbralikud õpetused; olles alaliselt ärkvel, võib ta ära hoida kahjuliku waimu tekkimist ja näidata algatajaile, et ta neid silmas peab. Kuid ka siingi võib tarwidus tõusta karistusega lõpetada.

Just see nõutawus — alati walmis olla korratusi maha suruma, nii üksikutel juhtumistel kui terwes massis — sunnib õpetajat omandama wäljanägemise, autoriteedi, mis temale annab teatud wälise hiilguse ja ühtlasi ka eraldawuse. See nõutawus on seda suurem, mida tugewamini on wälja arenenud waenuline element. Korrarikumine oleneb harilikult kahte liiki õpilastest — nendest, kel puuduwad loomulikud kalduwused õppimiseks, ja nendest, kes on teistest õpilastest kaugele maha jäänud ja ei suuda nendega rööbastikku minna.

Õpetamine.

Lahkumine õpetamise ja kultuuri kui waimlist jõudu ja andeid arendawa distsipliini wahel, omab suurt tähtsuse kõrgis kaswatuse traktaatides. Waatame seda lahkuminekut lähemalt ja nimelt näidete najal.

Tihtipääle juhatakse tähelpanu selle pääle, et on olemas palju selletaolisi tegewusi, millel on vähem wäärtust kui õpetamisel, kuid mis endas kannawad nii suurt distsiplineeriwat jõudu, et neile tuleks anda eesõigus igasuguse teise tegewuse ees, mis ei lähe kaugemale õpetamisest. Kaswatuse eesmärk öeldakse peituwat mitte selle wõi teistsuguse tõe pähetuupimises, waid mõistuse ja annete arendamises ja harjutamises.

Algame õpetamisest. Aritmeetilisi tehteid, mida õpetakse praktilise eesmärgiga, ilma et oleks ära seletud nende alused ja põhimõtted, wõiks küll lugeda kasulikuks õppuseks, mitte aga distsipliiniks.

Tegelikult waatabki suurem osa õpilasi nende pääle niiviisi.

Nüüd wõtame emakeele. Terwet keele sisu, juurde arwatud ka kõige peensuslikumad reeglid tema täpipäälseks ja õigeks teadmiseks, võib kujutada kui juhatusi, et täpipäälsest wäljendada oma mõtteid, nii suusõnal kui kirjalikult. Seejuures ei tehta mingisuguseid katseid, et seada seda keele sisu mõnesugusse metoodilisse wormi, ehk anda temale mingisuguse ratsionaalse seletuse. Niisugune tutwunemine keelega ilmuks ainult lihtsa õpetusena; keele õpetamine niisugusel kujul oleks õige kasulik, kuid seda ei wõiks kuidagi nimetada mõistuse distsipliiniks. Inimesed, kes kogu oma eluaeg on wiibinud ainult niisuguste isikute seltsis, kes awaldawad oma

mõtteid õige ja meeldiwa väljaraäkimisega, harjuwad ka ise õigelt ja hästi kõnelema, ilma et nad oleks saanud mingit teoreetilist ettevalmistust. Samal wiisil võib õpetada ka wõõraid keeli; isegi wanu keeli võib ära õppida ilma grammatikata, lihtsa alalise raamatute lugemisega.

Ajaloolised faktid wõiwad esineda suuremalt jaolt ainult õpetuse ainaena. Mõistagi peawad nad olema seatud ajajärgude kohaselt järjekorda, kuid ka neist tingimustest on weel wähe, et lugeda ajaloo õpetamist mõistuse distsipliiniks. Kronoloogia tutvustab meid tähtsamate ajaloo sündmuste järkjärgulise käiguga; ta annab meie mälule teatud andmete tagawara, kuid tema ülesandeks ei ole mõnesuguse ande arendamine ehk kultiveerimine; ta on lihtsalt üks paljudest abinõudest, et harjutada mälu.

Geograafilised faktid esinewad samutigi õpetuse ainaena. Senni, kunni nad ette tuuakse ilma sideta ja süsteemita, etendawad nad ainult õpetusharu. Andke neile ühendus ja seadke nad süsteemi, et neid ette kanda kirjeldawa meetodi järele, mis hõlbustab arusaamist ja meelespidamist, siis omawad nad teatud mõttes kultiveeriwa tähenduse. Nad sunniwad õpilasi waldama süsteemi ja raiuwad selle süsteemi nende mõistusse, kui kunsti, millele võib anda käiku, kohates analoogilisi erandeid.

Kõik teistsugused faktid, mis kuuluwad kasuliku inimliku tegewuse hulka, mis juhiwad käsitöölisi nende töös ja õpetawad igaühte saawutama soowitud tagajärgi, moodustawad kasulikkude teadmiste laialdase waldkonna. Keedukunsti reeglid, põllumajandus, tööstus, haiguste arstimine, kohtupidamise wormid — kõik need esinewad õige tähtsatena teadmise harudena, millele siiski ei saa anda mingit kultiveeriwat tähendust. Raamatutes, mis käsitawad kodust majapidamist, aednikukunsti ja loomakaswatamist, on toodud rida kasulikke ja õpetlikke andmeid, kuid väljaspool oma eriala kaotawad nad igasuguse tähtsuse.

Koguni teadustes wõiwad selle sõna täsmalises mõttes ette tulla niisugused harud, mida õpilane omandab kui kasulikku teadmist. Teaduslikest põhimõtteist võib oodata ja saada kasulikke tagajärgi, jättes täiesti kõrwale seletused, järeldused ja tõendused, nagu seda nägime aritmeetika suhtes. Isegi geomeetriast võib õpilane omandada palju teoreeme ja tõdesid, mida võib tarwitada praktikas, ilma et ta aru saaks nende wastastikusest sidest, ehk, teiste sõnadega, ilma et ta tunneks geomeetriat kui teadust. Samutigi võib meil olla terve faktide tagawara füüsikast, keemiast, füsioloogiast, psükoloogi-

ast, wõime osata neid fakte õieti edasi anda ja, vaatamata sellele pääle, mitte ühtegi neist teadustest tunda.

Kõrgema järgu professionid nõuawad niisugusel määral praktilisi teadmisi, et neid wõimata on omandada, ühendada ja anda neile küllalise tähipäalsuse ilma teadusliku metoodita, mis on sedawõrd teaduslik, et ta juba nähtawasti esineb mõistusliku distsipliini tagajärjena.

Mõistuse kultiveerimine.

Waatame nüüd mitmesuguseid tähendusi sõnast distsipliin.

Samal ajal, mil teaduslikud faktid esinewad nende praktilisel käsitamisel õpetuse materjalina, loetakse teaduse metoodi, tema süstemaatilist moodustust, tema omadust siduda tõesid omawahel ja luua üht tõe teisest mingisuguseks iseäraliseks ja kõrgemaks teguriks. Euklidese metoodi mõistmist, aritmeetika ja algebra reeglite äraseletamist peame lugema nende teaduste algpõhimõiste tõttu juba distsipliini kultuuriks, annete arendamiseks.

Sõna „kultuur“ jääb suuremal jaol juhtumistel selguseta sellepärast, et oleme harjunud ära wahetama mõistust annetega. Ülemal nägime, et ütelus, „kultiveerima mälu“ on õige kindluseta. Samuti selguseta on ütelled: „kultiveerima arusaamist,“ „ettekujutuse wõimet“ jne. Kõlbline kultuur on arusaadawam; selle all on mõeldud harjumus, mis maha surub mõistuse ühed aktiivsed püüded ja arendab teisi.

Analoogia nende harjutuste ja waimuannete arendamise wahel pole kuigi suur. Õpetada sõdurit, karmilt öeldud, tähendab arendada teda alaliste harjutuste teel niikaugele, et ta oskaks kiiresti ja tähipäält teha mitmekesiseid kombineeritud liikumisi. Teadmiste omandamine on samuti seotud mõistusliku dressuuriga, kuid tal on oma eriline iseloom. Niisugune dressuuri element esineb ka kõigis teistes õppustes, mis nõuawad osawust ja oskust. Kuid paljus neist ei mängi pääosa lihaste tegewus; siin puudutab dressuur ehk kultuur pääasjalikult mõttewalda ja ideesid. Ohwitseri, wiimasel ajal isegi allohwitseri ettewalmistamine on enam mõistuslik kui keheline. Ta peab tundma õppima sõjawägede moodustust, nende liikumisi ja rühmitusi, peab mõistma neid liikumisi juhtida, nagu see ajakohaselt nõutaw. Kõiki neid teadmisi wõib käsitada praktikas instinktiivse kiirusega.

Samal ajal, mil teadust, nagu kord tähendasime, wõib õppida sel lihtsal eesmärgil, et teadmisi omandada, esineb

oskus toime panna teaduslikke uurimisi ja waatlusi juba mõistuse kultuurina. Sel puhul peab wiima tunded nende kõrgemale arenemisjärgule, ergutama tähelpanu ja õppima uurimise wõtteid ja metoode, mis omakord moodustab harjumuse. Sellele seltsib erandite tundmaõppimine, kuigi niisugune teadmiste omandamine täiesti lahku läheb mõistuslikust kultuurist.

Deklamatsiooni ehk hääletarwitamise oskust wõib waadelda kui kultuuri tagajärge. Üksikute sõnade äraõppimine esineb lihtsa teadmiste omandamise näitena; siin omab tähtsuse ainult sõnade meespidamine. Lausete kokkuseadmine üksikutest sõnadest, ühes grammatiliste wormide ja keeleomaduste alalhoidmisega esineb kultuuri ilmutusena. Veel kõrgema järgu kunstiks tuleb pidada õiget ja selget mõtete väljendamist; seda wõib nimetada õppuse tagajärjeks, kui ta koosneb ainult reeglite ja teooriate teadmisest; kui see kunst aga on muutunud harjumuseks, peab teda tunnustama kultuuri saawutuseks. Meie ütleme, näituseks, et see wõi teine kõnemees ehk kirjanik püüab oma kunstis üles näidata kõrgemat harrastust. Samas mõttes on ka kõlblised näpunäited ja kõbliline kultuur kaks isesugust asja. Worm, meetod, kord, organisatsioon, kui wastegurid asja olemusele ehk sisule, omaw eraldi tähenduse, ja igal üksikul asjal, millesse kasulikult koosnewad niisugused elemendid ja mis wõimaldab nende omandamist, on wäärtus ainuüksi juba selle asjaolu tõttu. Märklauad, mida tarwitakse laskeharjutustel, kujud, mille pääl harjutakse saabli lööke, saawutawad oma eesmärgi, ehk nad küll ei esine tõeliste märkidena.

Igasugune õppimise aine omab meie silmis wäärtuse, kui ta annab meile juhatawad meetodid, mis on eestkätt kasulikud kui teaduseharu ise ja mis kujutawad niisugust sisulist organisatsiooni, mis abistab mõistust: kas deduktsioonis, nagu geomeetria ja füüsilis-matemaatilised teadused, ehk waatlemises ja induktsioonis, nagu füüsika, ehk klassifikatsioonis, nagu looduslugu. Kõik niisugused teadused, wastawalt nende tähendusele, peawad kuuluma kõige tähtsamate mõistuse distsipliini ja kultuuri abinõude hulka, waatamata seilepääle, millistena esinewad oma omaduste poolest nende teaduste faktid ja algpõhjused, kui neid waadelda üksikult ehk erilisel. Õpetajast, osalt ka õpilasest, oleneb igal üksikul juhtumisel wastaw talituse wiis — kas nihutada esiplaanile ja laiendada metoodi elementi, ehk kasutada ainet ainult temas sisalduwate andmete ja teadmiste seisukohast.

Loogika ei kujuta enesest midagi, kui ta ei kultiveeri mõistust. Teadmised, mis on paigutatud temasse, abistawad

sama eesmärgi saavutamist. Loogika on teaduslikkuse element, mis seda hõlpsamini hoidub mõistuses, kui ta on välja eraldud iseseiswaks waatlemiseks; loogika on teadusliku mõtlemise grammatika.

On olemas üks worm waimlises tegewuses, mis enam ehk vähem seltsib igasugusele waimlisele jõupingutusele — see on kõigi reeglite ja tingimuste tähelepanelik arwessewõtmine, mis on tarwilikud selleks, et saawutada eeltingitud tagajärgi. Meie ei suuda täita mingisugust tööd, kui meie kõike seda tundelikult arwesse ei wõta, mis seda tööd puudutab; meie ei suuda juhtida paati, kui meie ei ole seadnud purjed ja tüüri peri tuult. Häa kõnekään nõuab paljude eeltingimuste täitmist. Kui meie omale juhtnööriks wõtame walmiskirjutud reeglid, peame neid ka õieti seletama ja wastawalt käsitama. Kõik see on distsipliin, ja niisuguseks distsipliiniks wõib olla iga asi, mida meil tuleb täita. Distsipliin ei ilmu mingisuguse kindla tegewuse atribuudina, kuid mitte alati ei wõi seda distsipliini käsitada väljaspool selle eriaine piirkonda, mis on tema tööriistaks. Sellest, et inimene on häa jahimees, ei järgne weel, et ta peab olema ka häa poliitikamees, ehk häa kohtunik, ehk küll kõigis neis tegewustes esineb üks üldine element — omadus arwele wõtta igasuguse tingimuse, mis kindlaks määrab otsitawa tagajärje edu.

Kodanline kohustus.

Ühiskondliku distsipliini paremaks ilmutuseks on nõndanimetud „kodanline kohustus“. Gaston-Moc, oma teoses „Demokraatilise riigi sõjawägi“, kujutab kodanlist kohustust järgmiselt: „Räägitakse, et sõjawägi peab muutuma ja häa distsipliini omama. Kuid see distsipliin ei sisalda endas midagi niisugust, mis teda muudaks eestkätt sõjawäeliseks. Ta wastab täsmaliselt elunähtustele ja on tarwilik kõigile. Ma nimetan seda kodanliseks distsipliiniks. Selle nime all peab teda sisendama kõigile lastele ja ka neile, kes ei satu kasarmusse. Sõjawäeliste instruktoreitele toob see ainult kasu, esiteks seepärast, et seda ei ole waja enam õpetada, teiseks, et neil tegemist saab olema nekrutitega, kel on kõrgemad paremused.

Kuid see uuendus, mis peab sündima sõjawäelise kaswatusel, näib olewat liiga utoopiline. Kahtlemata, paljudki ohwitserid on läbi imbnud ideest, et sõjawäelise distsipliini mõistes on nõutawad põhjalikud muutused. Kuid on olemas fataalsusi, millest ei pääse mööda. Senni, kunni sõjawäe pääle

waadatakse kui eestkätt ainukese distsipliini kooli pääle, muutu distsipliin ainult sõjawäeliseks wooruseks, mil pole mingit analoogilist sidet kodanlise eluga.

Ainukeseks rohuks on see, kui meie tunnustame, et isamaa teenistus ei sisalda endas kahte -kohust — kodanlist ja sõjawäelist, waid ainult ühe — kodanikukohuse. Sellest järgneb, et niisuguse mõiste peawad omandama mitte ainult wäeteenistusele kõlbulikud kahekümneaastased nooredmehed, waid ka kõik lapsed — tugewad ja kidurad, poisid ja tüdrukud ja eestkätt kõik need, kelle erialaliseks ülesandeks on noorsoo kaswatus.

Lõpuks, kuigi eeldada, et nekrut wäeosas ilmumisel kohtab täiesti oma kutse kõrgusel seiswaid ülemaid ja instruktore, ei jää ta alatasa nende mõjupiirkonda. Seltsimeeskond, kelle hulka ta satub, mõjub palju tuntawamalt ja pahatihti õige häwitawalt just selle tõttu, et sõjawäe elu läheb lahku normaal-elu tingimustest.

Uuemaja sõjawägi on asutus, kus kodanikud saawad õpetust, kuidas kaitseda oma isamaad. Kuid enne kui sõjawäkke astuda, peawad kodanikud esinema korrapäraste inimestena. Kaswatagem kõlbliselt ja kehaliselt eestkätt „inimesi“ ja pidagem neid wäeosas nii kaua, et neid wälja õpetada selleks, mis nad peawad tegema sõja ajal.“

IV.

USULINE MORAAL.

Wastuwaitlemata tõena esineb see asjaolu, et kõlblise kaswatus ja järgnewalt ka distsipliini üheks alustoeks on usuline moraal.

Selles suhtes on kõige suurema tähelpanu osalisteks saanud jaapanlased, samutigi türklased ja araablased, kelle distsipliini üle kogu ilm on imestanud. Nende rahwaste distsipliin on täielikult rajatud usule.

Schinto.

Jaapanlaste usk „Schinto“ on wana religioon, mille algustaja teadmata. Ta põhjeneb loodusjõudude jumaldamisele. Tema ainuke, õige lihtne õpetus on kokkuwõetult järgmine: jumalad on waimud, kes asuwad taewas ja ilmutawad end ini-

mestele loodusjõudude näol. Kõrgemaks jumalaks on kõike elustaw päike. Päikesejumalast saab oma alguse Jaapani keisrite — mikado — suguwõsa, kellele peab üles näitama jumalikku austust, kunni nad elawad; pääle surma rändawad nende hinged ühes kangelaste hingedega taewasse ja asuwad sääl ühes jumalatega. Jaapanlased on uhked selle pääle, et nende ajaloos 4500 aasta jooksul pole ette tulnud ühtegi keisri tapmist.

Igas Jaapani perekonnas on olemas kaks altarit; ühel neist mälestakse keisrite suguwõsa, teisel — perekonna esiwanemaid.

Selle religiooni dogma põhjal kaswatud jaapanlase püüdeks on niiwiisi elada, et olla esiwanemate wääriline, et mitte midagi niisugust teha, mis esiwanemate silmis wõiks riiwata perekonna laitmata au; ümberpöördukt — jaapanlase püüdeks on elada wõimalikult eeskujulikult, korda saata wägitegusid, et pääle surma ühineda esiwanematega.

Samasugust austust näidatakse üles wanematele ka nende eluajal. Lapsed ja lapselapsed kuuluwad täielikult wanemate wõimu alla; kui armastus wanemate wastu pörkab kokku armastusega abikaasa ehk oma laste wastu, nõuab religioon, et wanemate kasuks ohwerdataks abikaasa ehk lastega.

Selle religiooni põhjal tekkis komblusõpetus „Buschido“ — jaapanlaste kaswatuse algpõhi, mis toetub wahwusele ja waimumehisusele, lugedes neid woorusteks, samuti nagu seda oli roomlaste „virtus“.

„Komblusõpetuse „Buschido“ põhijooned oleksid lühidas kokkuwõttes järgmised:

„Õpi tundma iseennast. Waata oma hinge põhja; õpi tundma oma südant, milles elutseb Jumal, kes sinule ette näitab üht ja keelab tegemast teist.

„Mehisus ja meelekindlus on meesterahwa ülemateks kohusteks, samutigi ettewaatliskus ja waimline wastupidawus igasuguses hädaohus ja waimline painduwus kõigis eluwiletustes.

„Kõrgem wahwus esineb ainult selles, et korda saata ainult seda, mida hääks kiidab südametunnistus.

„Teguwiisi õigekstunnistamist ehk õiglust ei saawutata mitte tõendustega, waid arusaamise jõuga, mida juhib suurmeel. Ilma suurmeelela on mõtteta kõrgem iseloom.

„Suurmeel ja hääsüdamlus peawad juhtima wahwat inimest isegi kõrgema ärrituse silmapilkudel.

„Nutt ja kisa, kui walu wäljendused, on samuti keelatud, kui wiha ja ärrituse wali ilmutamine.

Üheks „Buschido“ iseloomuküljeks on pühalik enesetapmine — karakiiri, — et puhtaks pesta teotud ehk kahtlustud au. Karakiiri pannakse toime selleks määratud tseremoniaga, eriti selleks kutsutud sõprade silma all. Enesetapmine sünnib kõhu lahtilõikamisega. Jaapanlane loeb kõhtu hinge asupai-gaks; kõhu lahtilõikamisega tahab ta näidata, et ta võib awada kõigile oma hinge. Sellega ühes tahab ta ka tõendada, et tema au on kallim elust, et ta karakiiri abil ta puhtaks peseb nii mahajääwate kui ka surnud esiwanemate silmis.

Ka naisterahwas võib karakiiriga oma elu lõpetada, lõigates läbi kaela.

Kõrgelt väljaarenenud perekondlik tunne, mis seob mitte ainult elawaid, waid ka esiwanemate hingesid elawatega, on üheks wägewamaks alustoeks jaapanlaste patriotismile. Üsust keisrite jumalikku sündimisse, ühes aastatuhandelise päritawa truudusega keisrile ja tema suguwõsale, samutigi kõrgel määral väljaarenenud isiklikust autundest, mis paremaks peab surma enese käe läbi, kui aukahtlustust ja auteotust, — kõigest sellest on välja arenenud jaapanlaste wägew rahvuslik iseloom, mis end tunda andis Jaapani-Hiina sõjas 1894/5 ja Wene-Jaapani sõjas 1904/5. Nagu sellest näeme, on jaapanlaste distsipliin rajatud loaalsusele, patriotismile ja usule. Lastele õpetakse koolis loaalsust ja patriotismi, kui üht nende usu osa; samutigi kaswatakse neid mehisuse, wastupidawuse ja tahtejõu karastamise põhimõttele, millega ühendub kehaline kaswatus. Lapsi wõetakse kaasa isegi paraadidele ja manööw-ritele. Sõjawäeline elu on osa rahvuslikust elust. Surm lahing-wäljal on õnesoowide awaldamise põhjuseks.

Islam.

Wõrdlemisi teisena kujuneb türklaste ja araablaste religioon „Islam“.

Selle religiooni dogma algpõhimõtteks on „täieline allaheitlikkus jumalikule tahtmisele“. Sellest põhimõttest oleneb homimikumaa fatalism ehk usk, mis ütleb, et igale inimesele on jumalikult ära määratud tema saatus ja ette nähtud tema eluteed Islam töötab taewalikku õndsust häätegude eest ja ähwardab põrguliku piinaga pahategude eest. Tema rituaalkohuste hulka kuulub: wiiekordne igapäewane palwetamine, annete toomine waeste hääks ja kuuajaline paastumine. Kõige tähtsama kohustusena esineb siin aga — wõitlus teiseusuliste wastu ja islami wägiwaldne laialilaotamine. Islam tunnistab sarnadust ainult õigeusuliste wahel.

Islami kiirele laialilagunemisele Aasias ja Aafrikas ei leidu sarnast ajaloot. Kuid teda wõisid wastu wõtta ainult madalal waimlise arenemise astmel seiswad metsikud rahwad, kelle pääle ta ka ülendawalt mõjus. Niipea aga, kui islam kokku pörkas uue ilma rahwaste kultuuriga, hakkas tema wägewus langema ja ta oli sunnitud aset andma Euroopa rahwaste maadewõitmisele.

Islami moraal, kui niisugune, on täiesti omane hommikumaa-lase müstilisele iseloomule, mis weel pooleldi wiibib teda ümbriritsewa looduse mõju all ja nõuab kauemat aega, et jõuda kõrgemale waimlisele arusaamisele. Despotismi teel passiwsele käsutäitmisele õpetud muhameedlane, kandes alatasa oma südames taewaliku õndsuse tötust, on walmis kartmatult surma minema. Ta awaldab suurt julgust lahingus; tema kõrgemaks soowiks on wõimalikult rohkem maha tappa oma usu waenlasi.

Kuid see religioon, ülistades ainult iseennast ja jättes unustusse inimese kui subjekti eraldamatud õigused, kannab endas lagunemise idusid. Wiimasel ajal, kus kõrgem rahwaklass saab oma kaswatuse Euroopa päälinnades, ei taheta islami õpetusest enam lugu pidada. See hoolimattus oma usu wastu mõjub halwa eeskujuna ka alamate rahwakihtide pääle. Algades wiimasest Balkani sõjast, awaldasid türklased wähetõsist wastupanu oma waenlastele.

Kristuse õpetus.

Üue ilma rahwaste wäljaarenenud iseloomule ja ideedele on hommikumaa müstiline religioon wõõras ja temale põhjeline distsipliin kahjuks wastuwõtmata.

Inimene, kel wäljaarenenud mõistus ja tundeline süda, wõib omaks wõtta ainult niisuguse morali, mis waba on iga-sugusest surwest ja seab esimesele kohale inimese isiklikud õigused. Niisuguse moraalina esineb Kristuse õpetus.

See õpetus seab kõigepäält üles inimese elu absoluutse wäärtuse; ta näeb maapäälises elus ideaalset eesmärki — lõp-mata waimlist täienemist („Saage täielikuks, nagu täielik on Teie Isa taewas“). Ta ei keeldu tunnistamast mitte ainustki inimliku tegewuse waldkonda, wastuoksa — ta ülendab neid kõiki kui abinõusid, et jõuda waimlisele täiusele („Ja saate töt tunda ja tõde peab teid wabaks tegema“ — Joh. VIII. 32).

Need Kristuse õpetuse põhijooned, mida ristiusk on kannud läbi kahe aastatuhande, waatamata otsatute arusaamatuste eksituste ja tagakiusamiste pääle, waatamata otsatute kurite-

gude pääle, mis toime pandud ja weelgi toime pannakse ristisu nimel, on wiinud nii kaugele, et kuigi Kristuse õpetust wõib igal ajal tunnistada, ehk mitte tunnistada, siis ei suuda teda mitte kunagi maha salata. Ristusust wõib end ehk lahti öelda, kuid seda raskem on maha salata Kristuse ilmwõrdlemata isikut.

Selle asemel, et Israeli üles kutsuda wabastamissõjale ja maailma wõitmisele, ütleb ta, et Tema kuningriik pole mitte seitsinatsest maailmast, et Ta on kuningas ainult selles, et igüks, kes tõe seest on, see kuulub Tema häält (Joh. XVIII, 36—37); et Jumala riik ei tule mitte ilmsi, waid asub inimeste hinges (Luka XVII, 20—21). Ilmudes Jeruusalemma, kuulutas Ta enese awalikult Lunastajaks; samutigi näitas Ta siinsamas igale hebrealasele arusaadawa teguwiisiga, et ta on ainult rahuwüürst (eesel on rahu sümbol, kuna hobune sõja sümbolina esineb). Wihaselt tõrjus Ta tagasi maailma walitsemise ettepaneku kui kuradi kiusatuse (Matt. IV, 8—10).

Piiramatu enesesalgawus ja ohwrimeelsus awaldub Tema õpetuses:

„Kes minu järele tahab tulla, see salaku iseennast ära ja wõtku oma rist enese pääle“ (Matt. XVI, 24).

„Kes iial oma elu tahab hoida, see kaotab selle; aga kes oma elu kaotab, see leiab selle“ (Matt. XVI, 25).

„Aga kes otsani jääb kannatama, see pääseb“ (Matt. XXIV, 13).

Lähenedes ristisurmale, awab Ta jüngritele oma surma tähenduse:

„Suuremat armastust ei ole ühelgi, kui see, et tema oma elu jätab oma sõprade eest“ (Joh. XV, 13).

Mitte ükski ajalooteadlane, esinegu ta kõige suurema skeptikuna, ei saa tõendada, et ta ei näe selles aktis inimsoo ajaloo keskpunkti. Uus armastuse ja andeksandmise religioon esines selle wäikse kiwina, mis puruks lõi paganailma wägewuse sümboli ja, kaswades hiigla mäeks, täitis kogu maailma. Nii usklikule kui uskmatale on ristipoomise akt jaotawaks momendiks wana ja uue ilma wahel. Mitte ainult kõlblises ja füüsilises, waid ka waimlises suhtes esineb Kristuse õpetus maailma uuestisünnitajana.

Inimese Poja õpetuse wägewad tagajärjed inimsoo ajaloos on silmnähtawad kõigile. See õpetus kõrwaldas halastamatuse, taltsutas kired, wajutas häbitähe enesetapmisele; ta lämmatas wastiku lapsetapmise ja kihutas paganate ebawoorused neile omasesse pimedusse. Waewalt leidub niisugune inimeste liik, mida ta ei oleks wabastanud teda rõhuwaist wiletsus-

test ja ülekohtust. Ta päästis gladiaatori, wabastas orja, löi kaitse wangistule; muretses hooldamise haigele, pääwarju waelapseele; ülendas naisterahwa ja piiras õrnad lapseaastad süütuse aupaistusega. Igas wäiksemas eluawalduses on tunda tema häätegewat mõju. Kaastundmuse, mida nimetati paheks, ülendas ta wooruseks. Waesuse tõstis ta needmise alt õnduse astmele. Ta muutis põlatud töö ausaks kohuseks. Ta õnnistas abielu ja ülendas ta peaaegu koormawast seisukorrast püha sakramendini. Ta awas esimesena sugulise karskuse sügawa tähenduse, samutigi tunnistas ta kõrgemaks wooruseks pikaldase meele, mille üle inimesed olid hirwitanud. Ta löi mõiste häätegewusele ja laiendas tema piirid kitsast naabus-konnast terve inimsoo pääle. Ta arendas inimsoo idee üldise wendluse mõisteni — idee, mis isegi sääli wastuwõetaw, kus wastuwõetaw pole Kristuse õpetus; terwes maailmas aga, kus see õpetus on wastu wõetud, mõjub ta puhastawalt inimese elu pääle ja kõrgendab ta hinge.

Kristuse õpetus on kõrgem moraal, mis tasakaalu seab mõteteaduse ja lihtsüdamliku usklikkuse, pikameelse allaheitlikkuse ja uhke wabaduse, ideaali ja tõelisuse, wälimise ja sisemise, tagasihoidliku rahulikkuse ja kangelasemeelse enesewalgawuse, isegi kõige pehmema konserwatismi ja üleilmliste uuenduste kõige julgemad plaanid.

Waadeldes Kristuse õpetuse moraali kui üht kaswatus ja distsipliini alustuge, kohtame neid piiramata wõimalusi, neid selgelt ja kõigile arusaadawalt ülesseatud põhimõtteid, mida see õpetus meile selles suhtes pakub. See distsipliin ei sarnastu aga enam karedale sundusele ja sellega ühes käiwale karistusele, waid selgele arusaamisele ja häätahtlikule südametunnistusele („Ja kui keegi sind sunnib üht penikoormat käima, siis mine temaga kaks“. Matt. V, 41) See distsipliin on mõistuse distsipliin, mis eestkätt kutsub üles enesetäiendamisele, ligimesearmastusele, eneseohwerdamisele.

Selle distsipliiniga on täiesti seletataw buuride wastupidawus nende wabaduse sõjas, mida Prantsuse kindral Langlois iseloomustab järgmise ütelsega: „Piiramata usk rahwa tulewikku, oma ettewõtte õiglusse ja jumala abi pääle löi buurides wägewa üksmeele, mis teatud määral wõis astuda sõjawäelise distsipliini asemele, mida neil ei olnud.“

Tähelpanuwäärt on ka see asjaolu, et ehk küll jaapanlaste kombusõpetus „Buschido“ täsmaliselt akkordeerib rahwa aastatuhandete jooksul wäljakujunenud iseloomuga, esinewad Jaapani tähtsamad kindralid ja marshalid — Togo, Kuroki, Oku ja teised — kristlastena.

V.

Võim.

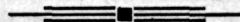
Distsipliin ei ole inimese loomulik omadus. See on kohustest arusaamise tunne, mida saavutakse kasvatamisega, õpetamisega. Kuid distsipliini, kui tunnet, mis kohustab, ei saa võtta niiwiisi, et ta alati ja igasugusel ilmutusel teostuks automaatselt, ilma wastawa järelwalweta. Isegi individuaalse distsipliini juures, mis ehitud pääasjalikult enesetäiendamisele, ilmub kontrollina esile südametunnistus. Järelwalwe, omakord, on lähedalt seotud teatud jõuga, kas kõlblise ehk materjaalsega, mis küllaliselt tugew selleks, et seda järelwalwet maksuma panna. See ülekaaluw jõud, sundides alluma oma ilmutustele, omab walitsewa võimu tähenduse.

Võimu tekkimine.

Wõim saab oma aluse, nagu eespool nägime, ürgaja perekonnalt. Tema lähtepunktiks on patriarkaalse perekonna isa hirmuwalitsus, võim, mille mõiste iseloomulikuks väljenduseks wõiks wõtta ladinakeelse sõna „manus“ (käsi, rusikas) — samutigi see, esialgselt täiesti reaalne võim, mis awaldus ühelt poolt laenuandja ja teiselt poolt orjastud wõlgniku ja tema perekonna liikmete wahekorras. Kuid oma edaspidisel arenemiskäigul kannatab see isiklik wõim alatasa suurenewaid kitsendusi ja satub lõpuks ühiskondliku wõimu alluwusse.

Igasuguses inimeste ühiskonnas, waatamata tema piiride, tekkimise ja eesmärkide pääle, wõib kohata kahesuguseid püüdeid: püüet wabadusele ja püüet korrale. Wabadus, kui isiku püüe enesemääramisele, nõuab wõimalikult kõrgemat isikliku algatuse wõidulepääsmist. Kord, kui isiku wabadust piirawate tarwilikkude abinõude ühendus, esineb terwiku kaitsjana, ja selle tõttu on ta loomulikult sihitud ühiskondliku algatuse wõidulepääsmisele, isikliku algatuse arwel. Kord hoiudub alal wõimu abil, kuid wiimase pääl lasub ühes sellega ka wabaduse kindlustamine.

Järgneb.

Mehaaniline wedu sõjawäes.

Sõjakunsti arenemine on sõjawäe nõudeid niivõrd suurendanud, et võimata on neid ilma tehniliste abinõudeta täita. Mehaaniline wedu igas arenenud sõjawäes on omandanud esimese koha. Ilmotsata hobuste transpordid ja woorid on juba sellele annud mehaanilisele weole. Mehaaniline transport wabastas sõjawäe seljataguse hulgast inimestest, andes sellega wäejuhile manöwreerimise wabaduse. Temal pole enam tarwis karta laskemoona, toiduainete, riide ja teiste warustuste ega inimete tagawara hiljaksjäämist. Iseenesestki mõista wõib seda ainult siis ütelda, kui mehaaniline transport on nõuete kohaselt organiseeritud. Juba nüüd wõib julgesti ütelda, et mehaaniline wedu mängib tähtsamat osa strateegilisel manöwreerimisel.

Esimesel kohal seisawad muidugi raudteed. Saksamaal, kes weel rahuajal oma raudteed oli sõjategewuseks ette walmistanud, tarwitas nende kasu maksimumini. See wõimaldas Saksa wäejuhtidele kergesti läbi wiia julged operatsioonid ja anda walusaid lööke liitlastele. Mõne päewa jooksul wisati terwed korpused ühelt wäerinnalt teisele. Hoopis teises seisukorras olid Wene wägede juhid. Neil puudusid kõik abinõud, mis wõimaldawad energilist strateegilist operatsiooni läbi wiia. Kui mainitud operatsioonide läbiwiimiseks on tarwis sõjawäge rutuliselt warustada sõjariistadega, laskemoonaga, toiduainetega jne. ühelt poolt, teiselt poolt aga päästa kõigest sellest, mis takistuseks on, nagu haawatutest, haigetest ja warustusest, mis nõuab põhjalikku parandust, siis peab ütleva, et ainult hästi ettevalmistatud raudtee suudab seda täita. Sellepärast tuleks ka meil selle pääle rohkem tähelepanu pöörda. Kuigi raudtee suudab kõik teha, mis temalt nõutakse, pole weel tehtud kõik. Raudtee teeb jämeda töö: ta wiib kraami harilikult ainult kunni

viimse etapini, kust edasi kunni liinini tuleb teda teiste weoabinõudega toimetada. Nagu juba tähendasin, on sõjawäe nõuded nii suureks kaswanud, et wõimata on kõike warustust, isegi wiimastest etapist, kunni liinini hobuste transpordiga wedada. Selleks läheks hiigla suur arw hobuseid, inimesi ja wankreid. Kõige esiteks, niisugune transport takistab wägede waba manööverimist, teiseks, jätab palju kodanikke ilma hobusteta, mille tagajärjel rahwamajandus kannatab, ja kolmandaks, tõmbab liinilt hulga inimesi ära, mis muidugi väga kahjulik. Juhatumisel, kui järsku tuleb muuta operatsiooni liini, wõib kindel olla, et niisugune raske seljatagune ei suuda sõjawäge warustada ja paneb tema mõneks ajaks kriitilisse, isegi katastroofilisse seisukorda. Näiteks wõtame 100.000-mehelise armee. Kui teda ainult toiduainetega warustada (arwates ka hobuste moonu), siis nõuab ta üheks päewaks umbes 75.000 puuda, mille wedamiseks kulub 2600 kahehobuse wankrit, 5200 hobust ja 2600 meest. Praegused sõjategewuse olud muidugi ei luba niisugust uhkust. Nagu näha, tuleb ka siin hobuste asemel mehaanilist wedu tarwitada, nimelt autosid. Pildi selgitamiseks wõrdleme auto wedu weohobuse weoga.

Wõtame transpordi, mis koos seisab 183 kahehobuse wankrist (Wene transport). See transport wõib raskust üles tõsta ja päewa jooksul 20—25 werstani edasi wiia umbes 4400 puuda. Kui nüüd tarwis on 10.000 puuda hobuste jõuga edasi wiia 100 wersta, siis wajame

$$\frac{10.000 \times 100}{4.400 \times 25} = \text{umbes } 9 \text{ transporti}$$

ehk 1647 wankrit, 3294 hobust ja 1647 inimest. Sama raskuse edasiwiimiseks 100 wersta kaugusele ühe päewa jooksul läheb tarwis $10000 : 180 = 55$ kolmetonnilist autot ja 110 inimest.

Arwud näitawad, et hobuste weoga transpordid on oma aja juba üle elanud. Ka meil tuleb selle pääle mõelda. Silmas pidades meie teede ja teisi olusid, oleks kõige kohasem tarwitusele wõtta $1\frac{1}{2}$ —2-tonnilised weoautod (sõja ajal) ja nendele anda oludele wastaw organisatsioon. Taktiliseks üksuseks wõiks olla auto, mis koos seisaks rühmadest. Igas rühmas peaks olema 21 poolteisetonnilist autot (20 transpordi ja 1 rühma tarwitada), üks tsistern, üks liikuw töökoda ja üks mootorratas korwiga. Niisugune rühm (välja arwata 20% autosid, mis harilikult remondis seisawad) tõstab wabalt 1500 puuda raskust üles ja wiib kergesti päewa jooksul edasi 100 wersta pääle. Kui sama raskust hobustega päewa jooksul 100 wersta kaugusele edasi wiia, kuluks ära 200 wankrit, 400 hobust ja 200 inimest. Nüüd aga tekib küsimus, missugune wedu riigile odawam maksma tuleb.

Eelpool toodud arvud näitavad seda isegi piltlikult, nii et küsimuse selgitamise juures pole tarwis pikemalt peatada. Wõib julgesti ütelda, et autodega raskuste wedu tuleb wähe-
malt 2—2½ korda odavam kui hobustega.

Kõigis sõjawägedes on hobustega raskuste wedu kadu-
mas. Isegi suurtükkide wedamiseks on tarwitusele wõetud
juba mehaaniline wedu. Ilmasõjas tarwitati autosid hiigla ar-
wul. Prantsuse sõjawäes mobilisatsiooni perioodil oli autosid
tarwitusel 8500 ja 1916 aasta alguseks tõusis nende arw juba
30000. Augustikuu jooksul 1914 a. weeti autodega raskusi
18886 tonni, juulikuul 1915 a. 181835 tonni, augustikuul samal
aastal 290.000 tonni ja septembris 330.000 tonni.

Prantslased ei kasutanud autosid mitte ainult raskuste
wedamiseks, waid wedasid suurel mõõdul ka inimesi. Terwed
korpused paigutati mõne päewa jooksul ümber. Ainult augusti-
ja septembrikuu jooksul 1915 a. wisati üle ühest kohast teise
autodega 920000 inimest. Autode abil päästsid prantslased
paljudel juhtumistel oma seisukorra.

Ka Wene wägesid aitasid autod mõnikord kriitilisest seis-
korrast wälja, olgugi et nende tarvitamine nii laialine ei olnud
kui liitlaste ehk sakslaste wägedes. Näiteks nowembrikuu esi-
mestel päewadel 1914 a. Wene 2. ja 5. armee olid koondatud
raionis Lods — Laska — Sdunka — Wolja — Serats. Armeede
baasiks oli Warssawi. Operatsiooni ajal wõtsid sakslased Bre-
sina ja Koljushki jaama oma kätte. Sellega olid Wene wäed
omast baasist ära lõigatud. Armeed sattusid kriitilisse seis-
korda. Petrokowis olid mõned wäiksed toiduainete tagawarad,
mida wõimalik oli ära kasutada armeede toitmiseks. Laske-
moona ladud olid ainult Warssawis, sellepärast jäid armeed
täitsa ilma padrunieta, sest raudteed Warssaw — Wiin ja
Warssaw — Kalish olid sakslaste poolt ära lõigatud. Teine
autorood aitas seisukorda päästa. Kõik wabad weoautod
laaditi Warssawis laskemoona täis, mis teed mööda Warssawi—
Groitsi — Nowo-Mjasto — Aposhno — Sulew — Petrokow
ja edasi kunni armeedeni sõitsid. Ööpäewa jooksul sõitis
kolonn 200 wersta ära ja warustas mõlemad armeed laskemoo-
naga. Muidugi, kogu hobusewedu ei saa juba sõjawäljal auto-
weoga wahetada. Tuleb silmas pidada, et autode tegewus on
seotud teeludega. Pehme maapind, liiw ja sügaw lumi takis-
tawad autode liikumist, sellepärast võib neid tarvitada ainult
sääli, kus teed olemas. Wiimasel ajal on Prantsuse sõja-
wäes wälja töötatud auto tüüp, mis teeludega enam seotud
pole. Nendele võib käigulindi rataste pääle tõmmata, kui

tarwis, ja nad töötawad kui traktorid. See tüüp on wälja töötatud Delage wabrikus ja andis katsetel wäga häid tagajärgi.

Nii siis, wedu autoga tuleb tarwitada sääli, kus teelud seda lubawad. Edasi, kus harilikku autode liikumine wõimata, wõib tarwitada hobusewedu, ehk weel parem tarwitada autosid, mis käiwad käigulintide pääl. Näiteks algetapist kunni punktideni A, B, C wõiwad autod wedada. Edasi wõib juba moonu wedada kas hobusega wõi spetsiaal autodega. Spetsiaal autosid tuleb pääasjalikult ära kasutada batারেide warustamiseks laskemoonaga. Harilikke autosid tuleb kasutada rohkem pikasõidu tee jaoks. Mõõdaläinud ilmasõjas tarwitasid kõik sõdijad riigid suurel arwul spetsiaalseid sanitaarautosid haigete ja haawatute wedamiseks. Tööl oli suur edu. Sanitaarautod wõiwad sõita kergesti kunni esimeste haawasidumise punktideni. Tihti korjasid nad haawatuid isegi polkude haawasidumise punktidest. Harilikke weoautosid selleks otstarbeks ei ole mitte soowitaw tarwitada. Iseäralistel juhtumistel, kui autod liinilt tühjalt tagasi tulewad, wõiwad nad kergete haawadega mehi pääle wõtta. Wene waes, kus wähe autosid tarwitada oli, tehti ilmasõjas katseid wedada ka sanitaarautodega laskemoona liinile. Kohtadel, kus ägedad lahingud käimas ja laskemoona tarwitamine suur oli, laaditi haawatute järele tühjalt sõitwad sanitaarautod laskemoona täis ja saadeti liinile teatud punktideni, kust juba wäeosad oma weoabinõudega ära wedasid. Katsetel olid hääd tagajärjed, sest laskemoon jõudis alati parajaks ajaks kohale. Sõjawäes tarwituselolewad autod peawad olema wõimalikult ühetüübilised, siis on wõimalik neid tagawaruosadega warustada, mis wõimaldab kiirelt nende wigastusi parandada. Ka kolonni liikumiseks on see wäga tähtis, sest ühetüübilistel masinatel on ka ühetaoline kiirus. Raskuste wedamisel, peab täitma järgmised tingimised: a) Mitte üle kandejõu raskusi auto pääle laduda. Parema weidi wähem kui kandejõud lubab, siis on kerge mõne rikkiläinud auto koormat teiste pääle jagaga; b) autojuhid täidawad ainult oma kolonni ülema käske; c) autojuht ei tohi oma auto juhtimist milgi tingimisel kellegi kätte anda; d) raskuste pääle- ja mahalaadimiseks peawad olema komandod, mitte aga autojuhid. Laadijate tegewust juhib kolonniülema ise; e) nõutawaks ajaks ülesande täitmise eest on wastutaw kolonniülema, sellepärast ei wõi keegi end tema korraldustesse segada; g) raskuste mahalaadimiseks määrata kindel punkt A, B, C, kuhu ligipääsemist ei takista teelud ega waenlase tuli.

Nagu ilmasõda näitas, kergendawad autod ka wägede ümberpaigutamist sõjawäljal. Nende abil on wõimalik rutuliselt mitte

ainult lahingväljal väeosasid ümber paigutada, vaid ka kogu sõjaväljal. Sellega kiireneb manööverimine ja ilma sõjavägede väsitamata võib neid nõutava arvu määratud ajaks teatud punktidele koondada, mis väga tähtis, sest lahingut ei võideta mitte vägedega, mis sõjaväljal olemas, vaid vägedega, mis lahingust osa võtavad. Autodega inimesi vedades tuleb täita järgmised tingimised:

a) Kolonni juure, kelle ülesandeks on väeosa ümberpaigutamine, tuleb määrata üks kindralstaabi ohvitser, kes sääl kunni töö lõpuni viibib. Tema näitab kolonniülemale kohta, kust inimesed autode pääle lähewad, määrab väeosade järjekorra ülewiiamiseks, organiseerib esheloni kaitse, kui seisukord seda nõuab, tutvustab kaardi järele kolonni ülemat teega kunni liikumise lõpupunkti, kus inimesed maha lähewad, tähendades, kus waenlase kallaletungimist võib oodata ja missugused teesoad waenlase tule all seisawad. Kui wägede wedu sünnib öösel, siis, missugustel kohtadel tuleb sõita ilma tuledeta. Kui teab, siis juhib kolonniülema tähelpanu nende kohtade pääle, mis autode liikumist wõiwad takistada (nõrgad sillad, liiwane ehk mudane pind jne.). Temal ei ole õigust sundida kolonniülemat rohkem inimesi auto pääle paigutama, kui kandejõud lubab, ega sundida sõitma niisuguseid teid mööda, kust autode liikumine wõimata. Pääle selle teeb kolonniülem omad korraldused, ja nüüd algab sõdurite autodele paigutamine. Kui tee tundmata, siis jätab ta enese asemele kohta pääle abilise, ise sõidab kindralstaabi ohwitseriga esheloni eesotsas.

b) On lubamata üle juhi istme ronida auto pääle, kus istuda wõiwad ainult juht ja tema abi. Autos olewad sõdurid peawad autojuhi käsku wastupanemata täitma.

c) Autod sõidawad üksteise järele distantsti pidades umbes 50 sammu. Juhtub, et mõni auto jääb teel seisma, siis ei tohi seda tema jarel liikuwad teha, waid sõidawad mööda. Kui wigastus on tõsine ja nõuab pikema aja seisakut, lähewad wigases autos olewad sõdurid ühe- ehk kahekaupa möödasõitwatele autodele üle. Selleks juhtumiseks tuleb päälepaigutamise ajal iga auto pääle üks waba koht jätta.

d) Kui wägesid tuleb ümber paigutada ainult 25—30 wersta kauguseni, siis tarwitada autosid ainult warustuse wedamiseks.

e) Kui tee kitsas on ja kolonnil tuleb mitu reisi edasi-tagasi teha, siis on parem tühjad autod tagasi saata mõnda kõrwalist teed mööda, olgugi et ta weidi pikem on, sõidu seisakute ärahoidmiseks.

Lühidalt kokkuwõttes peab ütlemä, et mehaaniline wedu sõjawäes on igapidi wäga kasulik. Ta annab wäejuhtidele manöwreerimise wabaduse. Wägede koondamine nõutawaile kohtadele sünnib ruttu ja nõutawaks ajaks. Laskemoon jõuab alati parajaks ajaks kohale. On wõimalus wabaneda rutuliselt kõigest sellest, mis takistuseks on (haiged, haawatud, rikkiläinud warustus jne.). Wäeosad ei wäsi pikalistest rännakutest jne. Pääle selle mehaaniline wedu annab wõimaluse wähen- dada seljataguse asutuste koosseisu, mille tagajärjel wabaneb suur arw inimesi ja hobuseid. Esimesed on liinil wäga tarwi- likud, wiimased siiseriigis rahwamajanduse korrashoidmiseks.

L.

Sõjawäe lendmasinatega Tallinnast Warssawi ja tagasi.

Poola sõjawäe esitaja Eestis major Ablamowicz andis *augusti algul meie sõjaministrile üle Poola kutse meie lendurite külaskäiguks Poolasse. Sõjaministri nõusolekul alati ettevalmistusi selleks reisiks. Pääle külaskäigu, millel riikline tähtsus ei puudu, oli sel lennul weel praktiline tähtsus: niisugune pikk lend, keskmiselt 2400 klm., näitas meie sõjawäe lendurite sitkust ja wastupidawust, orienteerumise oskust ja sõjawäe lennukite tehnilist seisukorda. Lennuks määrati neli lendmasinat: kaks Inglise ja kaks Saksa tüübilist. Ekskursiooni juhatajaks määras sõjaminister kindralstaabi polkowniku Reek'i. Lennust wõtsid osa: lennuwäe õpejaoskonna ülem leitnant Haas, salkade wanemad ohwitserid wan. ltn. Schepotjew ja lipnik Post, lendur-weltweebel Päew, motoristid Kütt ja Kaal ja nende ridade kirjutaja. Kaasa lendas major Ablamowicz kes kogu aeg ekskursiooniga ühes wiibis ja ka tagasi lendas.*

Lendu alati 6. septembril wara hommikul Tallinnast, Lasnamäe aerodroomilt. Lennuliin määrati järgmiselt: Tallinn — Pärnu — Riia — Dwinsk — Wilno — Grodno — Warssaw. Tagasilend sündis samas sihis. Et liin üle Läti pinna läks, siis tuli Läti walitsuselt nõutada wastaw luba selleks ülenuks, mis Läti saadiku kaudu Eestis ka saadi.

Lennupäewa hommikul töötas ilm kaunis häa olla. Taewas oli selge, tuul keskmine. Kell 5 olid kõik lendajad aerodroomil koos. Proowiti weel kord mootore ja kompassse. Kell 6,20 min. tõusis esimene lennuk polkownik Reek'i ga õhku. Sellele järgnesid teised kolm, õhus riwisse joondudes. Pääle kogumist õhus wõttis esimene lennuk kursi otse lõunasse ja

reis algas. Hommikuunes uinuw Tallinn kadus 40 minuti pärast sinise hõljuwa loori taha. Kõrgus oli 2000 jala ümber. Warsti paistis Pärnu laht, hiljem wõis tunda linna asupaika. Lennates üle linna, hakkas esimene lennuk kõrgust juurde wõtma, sest üle piiri Heinaste juures tahtsime kõrgemal lennata. Piiril oli kõigil lennukitel kõrgus 7000 jalga. Sellepärast asus ka külm kohe warwaste kallale. Õhus oli kõik aeg waikne. Mere ja maa joon näitas selget teed Riia poole, kuhu jõudsid lennukid õige pea. Järwede ja Düüna kohal katsus natuke kiigutada, kuid kaunis nõrgalt.

Riia aerodroomi leidsime kohe. Ülestehtud tule suits näitas maandumise sihti. Maandusime. Läti lennuwäe ohwitserid olid walgeis kinnastes wastas. Poola maa- ja meriwäe esitajad Riias terwitasid meie lendureid wäga soojalt. Autod, korwid lilledega ja einega, mitmesugused pudelid — kõik see tegi õige hää tuju. Et aga kohe edasi tuli lennata, siis jäid pudelid, wastuwõtjate kurwastuseks, proowimata, — lennuseadus!

Läti lennuwäe kasiinos oli kaine hommikueine — ja siis kohe jälle aerodroomile. Täiendasime bensiini- ja õlitagawara. Kell 13,50 min. olid meie lennukid jälle kõik õhus, et lennata Wilnosse:

Siiski jäi Riistast kõigil teataw kibe tunne järele: meie saatkond Riias polnud meie lennust põrmugi huwitatud, säält polnud ühtegi esitajat. Muidugi ei märganud meie seda üksinda, waid ka kõik need wõõrad, keda Eesti lendurite pikk lend oli meelitanud wastuwõtmisele.

Lend Dwinskini läks õige ladusasti. Läti sõjawäe lennukid olid meid Riia kohal õhus saatmas. Dwinskist Wilno poole aga on palju metsi ning järwi, seepärast tuli tublisti õõtsuda. Wahel andis õige tugewaid tõukeid. Põldusid peaaegu polnudki, — hädamaandumise korral lase kas wette wõi puude otsa!

Wilno jõudsimme kella $1\frac{1}{2}$ ajal. Poola lennuwäelased aetasid meid kohe laua taha ja wiisid meid pärast autodel linna öökorterisse.

7. septembril wara hommikul olime jälle aerodroomil. Wõtsime bensiini ja õli. Kell 10.45 min. olime õhus, et reisi jätkata. Alguses oli kawatsus Sokolkas maanduda, kuid perituule tõttu tegime otsuseks otse Warssawini wälja tõmmata. Wilno ja Grodno wahel ulatab Leedu piir raudteeni wälja, seepärast tuli siin wähe pahemale hoida. Kunni Belostokini loopis õhus tugewasti. Sooje õhuwoolusid tekitasid siin liiwalegendikud, mida päike soojendas. Pääle Belostoki algasid kõrged pilwed ja jäi waikseks. Oli wähe uduwihma. Kell kolm-

weerand kaks paistis Weiksel looklewa hõbelindina ja kell 2 olime Warssawi kohal, mis suitsu ja kerge udu sees lamas. Maandusime kell 2.15 min. awaral aerodroomil.

Aerodroomil wõeti meid wastu ja wiidi kohe korterisse. Olime kõik teekonnast mustad ja määrdunud. Algas kohe elaw kohendamine. Lennupolk Warssawis hoolitses igapidi meie hääoleku eest. Olgu mööda minnes öeldud, et üksi meie toituluse eest muretsejaks eraldi ohwitser määrati. Ja see juba hoolitses! Ei saanud wahel ühe laua tagant õieti üleski tõusta, kui „pan kapitan“ juba teise laua taha asetask. Pääle sööki wiidi meid kohe balletti vaatama. Oli Brasiilia iseseiswuse püha ja teatris wiibisid wälisriikide esitajad ja kõrge-mad Poola ametmehed. Pääle balleti muidugi jälle söök ja siis wast pandi magama.

8. septembril käisime sõjawäe näitusel, mis oli väga huwitaw ja õpetlik. Samas kohas ja samal ajal olid ka Poola ülemaalised sõjawäe spordiwoistlused. Pääle lõunat toodi meid jälle platsile tagasi, kus pääletungilahingu proow publikumi jaoks oli korraldatud. Korteris ei lasknud lahke majaisa meid midu wabaks, kui olime korralikult jälle toitu wõtnud. Öhtul näidati meile linna.

9. septembril tegid polkownik R e e k, meie sõjawäe esi-taja Warssawis polkownik J u n k u r ja mina major A b l a m o-witcz'i saatel wisiidid: kindralstaabi ülemale, Warssawi kor-puse ringkonna ülemale, lennuwäe departamangu ülemale ja meie saadikule Hellatile. Sõjaminister oli ärasõidul, nii jäi see wisiit hilisemaks. Samuti käidi Poola riigipää juures wõõraste raamatuse sisse kirjutamas.

Öhtul oli meile korraldatud suur bankett, millest ka minis-ter Hellat osa wõtma oli palutud. Öeldi wastastikku palju ter-witusi ja peeti kõnesid. Omawahel aeti sõbralikku juttu. Ban-ketil annetas Poola lennuwäe departamangu ülem kindral Maciewicz meie lenduritele Poola lahingulenduri märgid ja diploomid. Meile oli see ootamata ja tõesti haruldane lugu. Seega wõeti Eesti lendurid Poola lendurite korporatsiooni wastu kui ühewäärilised. Poola lendur ei saa aga enne kut-set ja diploomi, kui on pika ja raske kooli läbi teinud. Bankett lõppes hilja öösel.

10-dal korraldati meile wäljasõit Willanowosse, kus endiste kuningate lossi näidati, mis palju ajaloolisi mälestusi ja wara sisaldab. Öhtul sõitsime kiirrongiga Pooseni, kuhu 11-dal wara hommikul jõudsim. Siin nägime lennuosade asupaiku, mis eeskujulikult sisse seatud. Muljed, mis siit ja Warssawist

saadud, tõendawad, et Poolas suurt rõhku lennuasjanduse pääle pannakse. Kahtlemata on see õige tee nende riigikaitse korralduses. Poola lendur ütleb külma rahuga ja kindla teadmisega, et tulewiku sõjas häwitab tugew ja suur lennujõud waenlase linnad ja baasid. Maawägi aga okupeerib purustatud piirkonnad. Selles sihis tehakse Poolas tublit tööd.

Kell 3 oli meie auks Posenis bankett korraldatud. Öhtul sõitsime Thorni.

12-dal olime Thornis. Ilus puhas linn. Terwe päew möödus lennuasjanduse waatlemises. Paljudel põhjustel keeldume Poola lennuasjanduse üksikasjalisemast kirjeldusest. Nimetame üldiselt, et Poola lennujõud on tugew, eeskujulik ja hästi organiseeritud. Igatahes wõis sääl palju õpetlikku näha ja tähele panna. Paljudes peensusteski ei keeldunud meile selgusi andmast ja tarwilikku näitamast. See tunnistab usaldusest ja sõbralikkusest. Öhtul oli Thornis meile jällegi bankett korraldatud.

13-dal lõuna paiku sõitsime tagasi Warssawi, kuhu öhtul jõudsime.

14-dal tegid polkownik Reek, polkownik Junkur ja mina major Ablamowicz'i saatel wisiidi sõjaministrile, kes soowi oli awaldanud meid tingimata näha. Wisiidi puhul anti Poola sõjaministrile üle Eesti Wabaduse Rist, mis Eesti walituse poolt oli annetatud ja Warssawis üle andmata oli jäänud, sõjainistri äraoleku pärast.

Sama delegatsioon tegi teise wisiidi kindral Maciewicz'ile, kellele annetati kaunis album mälestuseks meie lennuwäe poolt. Album sisaldab pildistatult meie lennuwäe elu-olu ja kõiki sellest lennust osawõtjaid. Öhtul oli meie poolt korraldatud bankett, millest osa wõtma olid kutsutud kõrge- mad Poola sõjawäelased ja wälisministeeriumi esitaja. Banketil annetas kindralstaabi ülem polkownik Reek'ile, kui meie eskadrilla juhatajale ja kindralstaabi esitajale, Poola ordeni „Sõjalise wahwuse eest 2 korda“, wastawa kirjaga. Sõbralik jutuajamine kestis keskööni, mil soojade käepigistustega lahuti. 15-dal lubati meile waba aega linnas käimiseks ja meie lennukite juures töötamiseks, sest ligines aeg tagasilennuks.

16-dal algasid Poolas lennuwäe wõistlused, mis seisid kauges ringlennus ja keerdlendudes. Hommiku kell 6 olime aerodroomil Warssawis, kust 15 lennukit kaugelennule läksid. Lennuliin oli umbes 1200 klm.: Warssaw — Lwow — Krakow — Boosen — Warssaw. Esimesena tuli kohale lendurkapten Pawlikowsky, lendmasina „Brignetiga“, omandades seega

esimese wõidu — suure kuld karika ja 300.000 marka. Waatleja sai kuld uuri. Kapten Pawlikowsky on 1-st lennupolgust. Järgmisel päewal tulid kohale weel 6 lendurit. Nii jäi maha 8 aparati, millest 2 wigastusi said. Ilmaolud olid alguses hääd, lõpupoole sadas wihma.

17-dal jätkati lennuwõistlusi. Õhku saadeti kaks õhupalli, mis pidid 200 klm. ära lendama. Edasi olid grupp-lennud luurmasinatel. Siin oli näha täielist kooskõla riwis. Keerdlennud üheistmelistel häwitajatel olid ideaalsed. Näha oli, et lendurid aparati juhtisid täiesti wabalt ja osawalt. Keerdudest tehti kõik pääle surmasõlme, mis üldse kawast wälja oli jäetud. Wõistlused lõppesid hilja õhtul ilma wäiksemagi wiperuseta, suure publikumi osawõttel.

18-dal wara hommikul olime aerodroomil, et ära lennata. Saatmas olid meid kindral Maciewicz, 1-se lennupolgu ülem ja ohwitserid, saadik Hellat ja polkownik Junkur. Ilm oli paha — udu ja peenike wihm, keskmise kiirusega edelatuul. Oli kord arwamine lendu edasi lükata. Kuid kõik meie 4 lennukit asusid siiski starti, kuhu ka Poola lennukid tulid, et õhus meid saata. Just enne tõusu läks udu paksemaks. Wabrikute korstnad ja kõrgemad tornid kadusid udusse. Raske lend oli teha. Polkownik Reek leitnant Haas'iga andsid täie gaasi ja tõusid õhku, kõik teised järel. Wahel polnud midagi näha. Udupilwed tulid wastu nagu suured watitükid. Siiski suutisime end linna kohal koguda — ainult 300 jala kõrgusel! Kõrgemal oli juba päris paks. Hää, et Warssawis nii kõrgeid torne pole, nagu meie Olewiste. . .

Kogu tee Wilno poole saime wihma ja udu. Tuli närwid äärmiselt pinewil hoida, et mitte endi wahel kokku põrgata. Pääle kõige selle loopis õhus wahel üsna tublisti. Niiske õhu tõttu turtsusid mootorid. Umbes 100 kilomeetrit Wilnost silmame äkki, et lennuk polkownik Reek'i ja leitnant Haas'iga kijirelt maandub. Mehed istuwad kaunis halwale põllule maha. Kaks lennukit lähewad Wilno poole edasi. Lipnik Post ja mina maandume samuti põllule, et teada saada, mis wiga on esimesel masinal. Selgub, et wesi on radiaatorist wälja jooksnud ja üks toru waheühendus katkenud. Wiga wäike, aga kuidas sa palja käega parandad? . . . Korraga tekib küsimus, kus meie siis maandusime? Kaardi järele peab Leedu piir ja erapooletu riba õige ligi olema. Wast olemegi selles raioonis? Siin olla aga palju metsawendi ja hobusewargaid, isegi külade rüüstajaid. Näeme tulewat kahte külameest. Teeme juttu. Selgub, et oleme ikka weel Poola pinnal. Piirini olla ainult

7 wersta. No siis on asi korras. Warsti ilmuwad Poola ohwitserid ja sõdurid. Lipnik Post ja mina tõuseme õhku, et Wilnosse minna abinõusid tooma. Polkownik jääb maha. Jõudes Wilnosse ning wõttes kaasa tarwilikke materjaale ühes mehaanikuga, lendab lipnik Post tagasi maandumiskohale. Ilm on weel halwemaks läinud. Lennuk ei jõua maandumiskohale, on lennata weel wersta wiis. Ta on sunnitud tagasi tulema: ees on rahesadu, lööb wälku ja müristab. Mis teha? Öhtu on käes, tähendab tuleb homseks jätta.

19-dal saadawad poolakad Wilnost wälja oma aparaadi ühes mehaanikuga. Kuid seda pole enam tarwis — polkownik Reek ja ltn. Haas on juba oma jõuga õhku tõusnud. Nad tulid Wilnosse, meie suureks imestuseks. Pärime, et kuidas siis toru jätkasite? Tuleb wälja, et lihtsalt riide ja nõõriga. Polkownikul oli täieline õigus pärast seletada, et tema „nõõri otsas“ 100 klm. ära lennanud. Wilnos parandatakse see wäike wiperus. Sel päewal kohe edasi ei lenda, sest ilm on päris hukas: puhub ja sajab.

20-da hommikul jätkame lendu tuulise ilmaga Wilnost Riiga. Järwede piirkonnas pillub mis hull. Näib nagu tahaks wahel wastu maad paisata. Wajumised ja tõuked on wahel 200 kunni 300 jalga! Siiski saame kõik korralikult Riiga, kuigi sooja nahaga. Siin lätlased paluwad meid jälle lauda. Poola sõjawäe esitaja on wastas. Pääle ühist kooswiibimist wiiakse meid linna hotelli. Öhtul olid mõned meie lendurid lätlaste kutsel teatris.

21-sel sajab wihma, ja kõwasti. Istume Riias. Läti lennuwäe kasiinos oli ühine lihtne lõuna. Öhtul wiidi meid ooperisse.

22-sel on selge ilm, kuid wali tuul — ütleks peaaegu torm, sest ta ajas aerodroomi serwal isegi telefoniposti ümber. Polkownik Reek tahab tingimata lendu jätkata. Lätlased waatawad kahtlaselt ja seletawad ettewaatlilikult, et Riias oleks weel nii mõndagi waadata. Kuid see jäi waatamata, sest kell 2.15 min. tõusime õhku. Algasime rasket lendu Tallinna poole. Küll puhus! Ja ikka wihma. Hää ainult, et tükati. Pahe-malt poolt paistis wihm pilwedest allarippuwat pikkade linadena. Paremalt poolt aga, alla päikest, seisid ilusad wikerkaarid. Tuli wihmasammaste kui kiwide wahel laweerida. Tuul oli nii kange, et N asemel, kus Tallinn asub, tuli masina nina peaaegu NW sihis hoida. Metsade ja rabade kohal (ja neid oli nagu kiuste kole palju) pildus jõledasti. Kui rihma pole, siis kuku kas wõi wälja. Pärnu juures tõusis leitn. Schepotjew üles-

poole pilwi, wist paremat lootes. Pikkade wenimiste järele hakkas wiimaks Tallinn paistma.

Kella 6 paiku maandusid kõik neli lennukit korralikult kodusel aerodroomil. Mõnel oli aga bensiin wiimase tilga pääl baagis. Nii siis olime jälle Tallinnas.

Nagu öeldud, lendasid meie neli lennukit pika tee, umbes 2400 klm., korralikult ära. See on tähtis: meeskond ja lennukid on wastu pidanud raskele katsele. 1920 a. oli Eesti lennuvägi esimene, kes kaugelennuga Soome algust tegi. Wististi pole noortest Balti riikidest ükski enne meid niisugust kauget lendu teostanud, nagu see Tallinn — Warsaw — Tallinn — lend oli.

Meie lennuvägi ootab weel selle kuu lõpul Poola lendureid külla. Kui ilmad wähegi lubawad, ei jää Poola sõbrad muidugi tulemata, et rohkem kindlustada mõlema riigi lennuvägede wahel seda hääd wahekorda, mis juba kindla kuju on omandanud.

